

Expertisedag 17 mei 2006 Kwaliteit Dovenonderwijs

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Programma:.....	3
Aanleiding en doel van de expertisedag door Alice van der Garde	4
Reactie door Theo W.J. van Munnen.....	5
Inleiding door Harry Knoors.....	6
Inleiding door Rob Boerman.....	13
Inleiding door Hans Riel	16
Toespraak Benny Elferink	20
Toespraak Toine van Bijsterveldt	22
Samenvatting discussies	23
Follow-up expertisedag door de dagvoorzitter Leo Markensteyn	29
Nawoord	31
Verklaring van afkortingen.....	32

Voorwoord

Op 17 mei 2006 werd de eerste expertisedag Kwaliteit Dovenonderwijs georganiseerd door Dovenschap en FODOK. De dag vond plaats in het vergadercentrum Vredenburg in Utrecht. De ongeveer 80 deelnemers waren vertegenwoordigers van scholen, zowel directieleden als leerkrachten; van Dovenschap en FODOK alsook vanuit de wetenschap. Tevens was een inspecteur voor het onderwijs aanwezig en natuurlijk waren er ook (oud-)leerlingen en ouders.

Aanleiding voor deze expertisedag was een aantal enquêtes in 2003 over de kwaliteit van het dovenonderwijs, gehouden onder de deelnemers van de Wereld Dovendag in Hoogeveen, het Jongerenfestival in De Meern en de FODOK Gezinsdag in Tiel.

Uit dit voorlopige onderzoek bleek dat de ondervraagden zich zorgen maakten over de kwaliteit van het dovenonderwijs in Nederland. Volgens hen liep het niveau achter bij dat van het reguliere onderwijs en ook de aspecten die specifiek zijn voor dovenonderwijs (Nederlandse Gebarentaal, tweetaligheid, Dovencultuur) lieten in kwaliteit te wensen over. Niet alleen de betrokkenen uit het onderzoek signaleerden dat de kwaliteit beter kan, ook de Inspectie van het Onderwijs constateerde dat tijdens onderzoeken bij dovenscholen.

Dovenschap vond deze resultaten verontrustend en besloot tot een vervolgonderzoek. De FODOK sloot zich hierbij aan en vervolgens is een gezamenlijke werkgroep ingesteld met de opdracht onderzoek te laten doen naar de kwaliteit van het dovenonderwijs en te komen met aanbevelingen op dat punt. Rochella Welvaart, studente Onderwijspedagogiek aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, heeft bij wijze van afstudeerproject, via enquêtes en interviews, 133 ouders van leerlingen aan SO scholen, 10 oud-leerlingen en 6 leerkrachten gevraagd naar hun beleving van de kwaliteit van het onderwijs aan dove leerlingen. Het resultaat van haar onderzoek is te vinden in haar afstudeerscriptie.¹

Uit het onderzoek blijkt dat ouders zich zorgen maken over de vraag of hun kind op de doveschool voldoende wordt voorbereid op het vervolgonderwijs. Oud-leerlingen vinden dat datgene waarin dovenonderwijs zich bij uitstek zou moeten onderscheiden van iedere andere vorm van onderwijs, namelijk de kwaliteit van de communicatie, onder de maat is.

Op basis van bovenstaande wilde de werkgroep een discussie starten tussen de betrokken groepen: ouders en (oud)leerlingen, scholen en de inspectie van het onderwijs. Met dit doel is deze expertisedag georganiseerd. Bij de organisatie daarvan zijn ook vertegenwoordigers van het SIAC (Samenwerkende Instellingen voor Auditief Communicatief beperkten) betrokken. Uitgangspunt is dat we werken aan een gezamenlijk belang: het verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs aan dove kinderen.

In dit verslag vindt u het programma van deze dag en de bijdragen van alle sprekers. Ook is opgenomen de discussie die in de middag in vier groepen is gehouden en de daarop volgende plenaire uitwisseling en evaluatie. Tenslotte is opgenomen de persoonlijke beleving van de dag door de dagvoorzitter, de heer Leo Markensteyn.

De grote opkomst van vertegenwoordigers uit het gehele werkveld is een duidelijk signaal dat iedereen het belang van deze expertisedag heeft ingezien. Wij hopen door dit verslag een bijdrage te leveren aan de discussie en de uitwisseling van kennis en ideeën over het onderwijs aan dove kinderen. De afspraken gemaakt tijdens deze expertisedag, die u in dit verslag kunt vinden, worden in het komende jaar verder uitgewerkt en zullen besproken worden op een vervolg expertisedag in 2007.

Deze expertisedagen worden mede mogelijk gemaakt door financiële bijdragen van het Nationaal Revalidatie Fonds en de Nederlandse Stichting voor het Gehandicapte Kind.

Namens de Werkgroep Kwaliteit van het Dovenonderwijs Dovenschap en FODOK,

Alice van der Garde
Voorzitter

---

¹ Rochella Welvaart, 2005 *Hoe wij dove kinderen bezien*. Een onderzoek naar de verschillende denkbeelden over ontwikkelingsmogelijkheden van dove kinderen op cognitief-, sociaal-emotioneel- en taalgebied en wat dat kan betekenen voor de inrichting van het basisonderwijs voor dove kinderen. Doctoraalscriptie, Orthopedagogiek, Universiteit van Amsterdam. De tekst van de afstudeerscriptie is te downloaden via de site van Dovenschap, www.dovenschap.nl via werkgroepen -> kwaliteit -> rapport.

Programma:

- 09:30 uur Ontvangst & registratie
- 10:00 uur Opening door de dagvoorzitter
Leo Markensteyn werkt als zelfstandig adviseur. Daarvoor was hij directievoorzitter bij Berenschot. Daarnaast was hij bestuurslid van de Amman Stichting (nu Koninklijke Auris Groep).
- 10:10 uur Aanleiding en doel expertisedag door Alice van der Garde
Alice van der Garde is bestuurslid van Dovenschap en voorzitter van de werkgroep Kwaliteit Dovenonderwijs. Zij zal uiteenzetten wat de aanleiding was voor deze expertisedag en wat als opbrengst verwacht wordt.
- 10:20 uur Reactie door Theo van Munnen
Theo van Munnen, is bestuursvoorzitter Siméa.
- 10:25 uur Inleiding door Harry Knoors
Harry Knoors is directeur van het Diagnostisch Centrum Viataal. Hij is tevens bijzonder hoogleraar 'Opvoeding van slechthorende en dove kinderen' aan de Radboud Universiteit Nijmegen.
- 10:50 uur Korte pauze
- 11:05 uur Inleiding door Rob Boerman
Rob Boerman spreekt namens Siméa.
- 11:30 uur Inleiding door Hans Riel
Hans Riel is inspecteur van het onderwijs in Breda.
- 11:55 uur Reactie door Benny Elferink en Toine van Bijsterveldt
Benny Elferink (voorzitter Dovenschap) en Toine van Bijsterveldt (voorzitter FODOK) geven een gezamenlijke reactie op de problematiek.
- 12:05 uur Inleiding middagprogramma
Leo Markensteyn, onze dagvoorzitter, vertelt wat de bedoeling is van het middagprogramma en hoe we dat gaan aanpakken.
- 12:20 uur Lunch
- 13:15 uur Discussie in groepen
De deelnemers worden in vier groepen verdeeld en spreken aan de hand van stellingen over de knelpunten in het huidige dovenonderwijs.
- 14:15 uur Presentaties
De voorzitters van de subgroepen presenteren plenair een samenvatting van de groepsdiscussie.
- 14:45 uur Knelpunten en oplossingsrichtingen
Onder leiding van de dagvoorzitter worden uit de presentaties de gezamenlijke knelpunten gehaald en wordt er gediscussieerd over oplossingsrichtingen.
- 15:45 uur Afspraken
Er worden afspraken gemaakt over de oplossingsrichtingen en hoe we daar denken te komen. Ook worden er afspraken gemaakt over de vervolgpertisedag in 2007.
- 16:00 uur Afsluiting met borrel

Aanleiding en doel van de expertisedag door Alice van der Garde

Welkom dames en heren,

Vandaag is een unieke dag, want het is nog nooit voorgekomen dat mensen vanuit elke hoek, ouders, oud-leerlingen, inspectie, leerkrachten, teamleiders, directeuren van zeven dovenscholen en bestuursleden van FODOK en Dovenschap bij elkaar zijn om op een expertisedag samen te werken aan de kwaliteit van het dovenonderwijs.

Deze expertisedag is tot stand gekomen naar aanleiding van het onderzoeksrapport "Hoe wij dove kinderen bezien" van Rochella Welvaart, afgestudeerd als orthopedagoog, en Inspectierapporten over de jaren van 2004-2005. Daarnaast hebben FODOK en Dovenschap signalen van bezorgde ouders/oud-leerlingen en doven ontvangen.

Duidelijk is dat de scholen hard hebben gewerkt om de kwaliteit te verbeteren, maar ook duidelijk is dat we nog steeds erg bezorgd zijn over met name de kwaliteitszorg, leerlingenzorg en -begeleiding en de opbrengsten.

Onze droom: dovenscholen staan op hetzelfde niveau als scholen in het reguliere onderwijs. Om naar deze droom te streven hebben we gedurfd onderzoek te laten doen en deze expertisedag te organiseren. De expertisedag heeft als **doel** de discussie over de kwaliteit van het Dovenonderwijs op gang te brengen met als uiteindelijk **resultaat een meetbare verbetering van die kwaliteit**.

De opbrengst van de dag moet zijn een gevoel van urgentie. We hopen dat deze dag van u een hoger cijfer krijgt dan de scholen van de inspectie hebben gekregen!

Wat gaan we dan **doen**?

We gaan de verbetering van de kwaliteit gezamenlijk aanpakken!

Bedankt voor jullie aandacht en veel succes vandaag.

Reactie door Theo W.J. van Munnen
Voorzitter Siméa

Geachte aanwezigen,

Twee weken geleden had ik namens Siméa een plezierig en zinvol gesprek met het Dovenschap en de FODOK over de toekomst van het Dovenonderwijs. Al eerder had Siméa kenbaar gemaakt dat zij hecht aan een goede samenwerking met de belangenorganisaties om hetzelfde doel te bereiken: "Goed onderwijs voor onze dove leerlingen in de reguliere en speciale school". Wij spraken af dat ik vandaag deze intenties vanuit het onderwijs nog eens zou benadrukken. Vandaar.

Siméa is relatief een jonge organisatie. Opgericht op 1 januari 2002 met deze mooie naam, die betekent elkaar verstaan in de zin van elkaar begrijpen. Gelijktijdig werd het landelijke ondersteuningsbureau opgericht. De historie van onze nieuwe vereniging gaat zeer ver terug. De VEDON is al in 1914 opgericht, terwijl de VeBOSS in 1952 het licht zag. Bij de start in 2002 dachten wij nog sterk in een branchebrede organisatie voor onderwijs, zorg, diagnostiek en begeleiding. Het afgelopen jaar heeft Siméa gekozen om zich voor de belangenbehartiging te richten op het onderwijs. Daarmee opereert Siméa naast SIAC (voor de zorg) en FENAC (voor diagnostiek en audiologie). Gelukkig zijn er tussen deze drie organisaties goede afspraken gemaakt om ook op de overlappende thema's elkaar te versterken.

Graag maak ik van de gelegenheid gebruik om het pleidooi te ondersteunen voor een gezamenlijk optrekken tussen Dovenschap, FODOK en Siméa als het gaat om kwalitatief goed dovenonderwijs. De sector heeft er belang bij om voor deze kleine doelgroep van grote waarde te zijn. Dat geldt natuurlijk ook aan de andere kant van het spectrum waar Siméa samenwerkt met de FOSS. Deze studiedag kan als een vertrekpunt voor die betere samenwerking worden gezien. Bestuurslid Rob Boerman zal namens Siméa haar inhoudelijke bijdrage aan deze dag leveren. Nogmaals wens ik ons allen een zeer vruchtbare studiedag toe.

Inleiding door Harry Knoors

De kwaliteit van het onderwijs aan dove kinderen: een half leeg of een half vol glas?

door Prof. dr. Harry Knoors

Onderstaand artikel is verschenen in Van Horen Zeggen van oktober 2006. Met dank aan de redactie die toestemming heeft verleend tot plaatsing in dit verslag.

Harry Knoors was een van de sprekers op de Expertisedag Dovenonderwijs die op 17 mei 2006 georganiseerd werd door het Dovenschap en FODOK. In onderstaand artikel, dat gebaseerd is op zijn lezing van die dag, haalt hij recente inspectierapporten en wetenschappelijke publicaties aan die, in elk geval op een aantal punten, vraagtekens plaatsen bij de kwaliteit en effectiviteit van het dovenonderwijs zoals dat momenteel georganiseerd is. Hij constateert lacunes op het gebied van relevant wetenschappelijk onderzoek en op het gebied van de toepassing van onderzoeksresultaten in didactiek en methodieken. Om de kwaliteit van het onderwijs aan dove - al dan niet geïmplanteerde - kinderen te verbeteren, acht hij het onontbeerlijk dat de onderwijspraktijk beter wordt onderbouwd en dat scholen voor dove kinderen intensief gaan samenwerken bij zowel de analyse van de huidige situatie en ontwikkelingen als bij het ontwerpen en implementeren van nieuwe onderwijsconcepten.

De kwaliteit van het onderwijs

De kwaliteit van het onderwijs is een belangwekkend, maar ook lastig onderwerp. Het is niet eenvoudig om het begrip helder af te bakenen. De onderwijsraad merkt hierover op in haar rapport 'Schoolkwaliteit in beeld': "Het begrip kwaliteit is een containerbegrip. Het is wat je afspreekt wat het is. In de meest algemene zin kan kwaliteit worden omschreven als een hoedanigheid waaraan een positieve waardering wordt gegeven. De positieve waardering is gerelateerd aan één of meer normen. Veel van deze normen zijn aan voortdurende verandering onderhevig." (Onderwijsraad, 1999, p. 6).

De kwaliteit van het onderwijs kent bovendien meerdere dimensies. Gebruikelijk is om aspecten op microniveau (de klas), op mesoniveau (de school) en op macroniveau (het onderwijsstelsel) te onderscheiden. Om de kwaliteit op deze drie niveaus te kunnen beoordelen is het van belang zowel te kijken naar de input, het onderwijsproces en naar de output. Onder output wordt verstaan de bereikte kennisvaardigheden, de houding en het welbevinden van individuele leerlingen, van de totale groep leerlingen van een school en van alle kinderen die ondergebracht zijn in het onderwijsbestel. Factoren die de input bepalen zijn onder meer de kwaliteit van de individuele leerkracht, het onderwijskundig leiderschap, de klasseninrichting, de exploitatie van de schoolorganisatie, de beschikbare leer- en hulpmiddelen, de onderwijsverzorgingsstructuur en de opleidingen van leerkrachten.

Om te komen tot een zorgvuldig oordeel over de kwaliteit van het onderwijs aan dove kinderen zou idealiter objectieve informatie beschikbaar moeten zijn over alle aspecten van de onderwijskwaliteit. Dit is bij lange na niet het geval en dat maakt de situatie gecompliceerd.

De onderwijsinspectie beoordeelt sinds jaar en dag de algemene kwaliteit van het onderwijs in ons land. Ze doet dit aan de hand van jaarlijkse dan wel periodieke kwaliteitsonderzoeken. De inspectie hanteert daarbij de laatste jaren een toetsingskader dat is afgeleid van bevindingen uit onderzoek naar onderwijseffectiviteit. In het toetsingskader, dat tot eind 2006 geldt, beoordeelt de inspectie acht aspecten, verdeeld over de domeinen 'zorg voor kwaliteit', 'onderwijs en leren' en 'opbrengsten'. Het aantal indicatoren dat per aspect door de inspectie beoordeeld wordt varieert van twee tot zes.

De inspectierapporten van een aanzienlijk aantal scholen, die onderwijs aan dove kinderen verzorgen, staan sinds enige tijd op de website van de onderwijsinspectie. Uit de daar gepubliceerde rapporten valt op te merken dat deze scholen zeker niet excelleren. De scores, die de inspectie per indicator en aspect toekennen, zijn geplaatst op een 4-puntsschaal, lopend van 'onvoldoende' via 'meer zwak dan voldoende'

en 'meer voldoende dan zwak' tot 'goed'. Scholen voor dove kinderen krijgen nauwelijks de beoordeling 'goed'. Dovenscholen worden op de meeste indicatoren beoordeeld als 'meer voldoende dan zwak'. Hierop zijn echter uitzonderingen, want er blijken aanzienlijke kwaliteitsverschillen te bestaan tussen de verschillende scholen voor dove kinderen, althans naar het oordeel van de inspectie.

Opvallend in de inspectierapporten is, dat vrijwel alle beoordeelde scholen voor dove kinderen onvoldoende scores op de aspecten 'kwaliteitszorg', 'zorg en begeleiding' en 'opbrengsten'. De meeste scholen voor dove kinderen blijken niet te beschikken over integrale systemen voor kwaliteitszorg, althans niet op het moment dat de inspecties plaatsvonden. Bovendien schiet de systematische zorg en begeleiding van kinderen, die om één of andere reden uitvallen in het leerproces, tekort. Ook slagen scholen er niet in om duidelijk te maken of de leeropbrengsten van de kinderen conform de verwachtingen zijn. De inspectierapporten geven echter geen uitsluitsel over de vraag of de onderwijsopbrengsten (on)voldoende zijn. Er zijn geen landelijke gegevens bekend over de behaalde taal- en rekenresultaten of over de sociale vaardigheden van dove leerlingen.

Een uitzondering hierop vormt het begrijpend lezen, omdat daar door de Radboud Universiteit Nijmegen in de persoon van Loes Wauters een landelijk onderzoek naar verricht is. Hierbij moet worden aangetekend dat de onderzoeksgegevens in 2005 gepubliceerd zijn, maar dat de gegevens medio 2000-2001 verzameld zijn. Bovendien is in het onderzoek van Wauters niet meegenomen wat de toegevoegde waarde van het onderwijs is: Er zijn geen begin- en eindmetingen gedaan, waardoor het niet mogelijk is uit het onderzoek te destilleren in hoeverre dove kinderen dankzij het onderwijs in leesvaardigheid vooruit zijn gegaan.

Loes Wauters heeft 464 dove leerlingen van vrijwel alle dovenscholen onderzocht (Wauters, 2005). Deze leerlingen varieerden in leeftijd van zes tot twintig jaar. Wauters heeft geen dove kinderen met een cochleair implantaat ingesloten. Vijftien van de onderzochte kinderen hadden twee dove ouders. De hoofdconclusie van Wauters is dat het gemiddeld leesniveau van de onderzochte dove leerlingen gelijk is aan dat van horende leerlingen uit groep 3 en 4 van het basisonderwijs. 4.3% van alle onderzochte leerlingen leest overeenkomstig hun kalenderleeftijd. De onderzochte dove kinderen met dove ouders blijken gemiddeld genomen niet beter te lezen dan dove kinderen die horende ouders hebben. De grote achterstand in leesvaardigheid van dove leerlingen kan maar gedeeltelijk verklaard worden uit problemen met de woordherkenning. Analyses na publicatie van het onderzoek wijzen op aanmerkelijke verschillen in de behaalde leesresultaten tussen de verschillende dovenscholen. Het lijkt erop dat deze verschillen niet veroorzaakt worden door verschillen in kindkenmerken (bijkomende ontwikkelingsproblemen, kinderen uit etnische minderheden). Mogelijk dat ze het gevolg zijn van verschillen in onderwijsmethodiek. Overigens zijn de door Wauters vastgestelde, teleurstellende leesresultaten niet uniek voor Nederland. Vergelijkbare resultaten zijn bijvoorbeeld ook gevonden in Groot-Brittannië en de Verenigde Staten.

De kwaliteit van instructie

Bekend is dat er sprake is van grote variatie in de onderwijsresultaten van dove leerlingen. Minder dan 5% van de variatie wordt verklaard door de schoolsetting: regulier dan wel speciaal onderwijs. Ongeveer 25% van de variatie in resultaten wordt verklaard uit kenmerken van de leerlingen of hun ouders. Daarbij moet gedacht worden aan intelligentie, gehoorverlies en sociaal-economische status. In totaal blijkt echter 70% van de variatie onverklaard. Stinson en Kluwin (2003) opperen dat mogelijk de algehele kwaliteit van instructie (inclusief didactiek en methodiek) een ontbrekend deel van de puzzel vormt.

Naar de kwaliteit van instructie in het dovenonderwijs is heel weinig onderzoek verricht, zelfs als het bijvoorbeeld gaat om een vak als leesonderwijs. Ter illustratie, recentelijk is in een artikel onderzoek samengevat dat gedaan is naar het effect van verschillende benaderingen van leesonderwijs voor dove kinderen (Luckner e.a., 2006). De auteurs hebben uitsluitend onderzoeksartikelen bestudeerd die verschenen zijn in toonaangevende internationale tijdschriften. Het gepubliceerde onderzoek moest uitgevoerd zijn tussen 1963 en 2003 en betrekking hebben op slechthorende en dove kinderen die in leeftijd mochten variëren van 3 tot 21 jaar. De artikelen dienden voldoende statistische informatie te bevatten om te kunnen bezien hoe groot het effect was van een onderzochte methodiek of benadering. Bovendien moest er sprake zijn van een controlegroep. Gebleken is dat slechts 22 studies aan deze vereisten voldeden. Geen van de twee onderzochte onderzoeken had betrekking op dezelfde dimensie van het lezen. In geen enkel geval was een onderzoek herhaald. De aanbevelingen, die uit de onderzoeken af te leiden vallen, zijn bovendien zeer gevarieerd. Het gevolg van dit alles is dat leerkrachten en methodeontwikkelaars het leesonderwijs aan dove kinderen slechts zeer ten dele kunnen stoelen op empirisch onderzoek.

Steeds vaker wordt er dan ook op gewezen dat veel praktijken in het onderwijs aan dove kinderen zwak onderbouwd zijn (Marschark, Lang & Albertini 2002; Bagga-Gupta, 2004; Knoors, in druk). Enkele voorbeelden ter illustratie.

Op sommige terreinen is vrijwel geen wetenschappelijk onderzoek beschikbaar. Zo veronderstelt tweetalig onderwijs aan dove kinderen dat horende ouders en horende leerkrachten een acceptabele gebarentaalvaardigheid kunnen bereiken die vervolgens moet kunnen dienen als taalaanbod voor hun dove kinderen. Tegelijkertijd weten we dat het leren van een tweede taal geen eenvoudige zaak is, zeker niet als die taal qua systematiek sterk verschilt van iemands eerste taal. Bovendien weten we dat de uiteindelijke vaardigheid in de tweede taal soms beperkt kan zijn, ook als er sprake is van voldoende motivatie en aanbod. Men zou dan ook mogen verwachten dat, gezien het belang dat terecht aan tweetalig dovenonderwijs wordt gehecht, er veel onderzoek beschikbaar zou zijn naar de gebarentaalvaardigheid van ouders en leerkrachten. Het tegendeel is het geval. In de onderzoeksliteratuur is geen enkel voorbeeld van onderzoek op dit gebied te vinden.

Ook wordt de onderbouwing van onderwijspraktijken ondergraven door publicatie van incomplete vergelijkingen. Zo valt herhaaldelijk in onderzoeksartikelen te lezen dat de schoolse prestaties van dove kinderen met een cochleair implantaat in auditief-verbale onderwijsprogramma's beter zijn dan die van kinderen in zogenaamde Totale Communicatieprogramma's. Bij deze vergelijking worden selectie-effecten zelden betrokken, terwijl er vaak hele specifieke redenen zijn (meestal gelegen in de ontwikkeling van dove kinderen), waarom zij in het ene dan wel het andere onderwijsprogramma geplaatst worden. De vergelijkbaarheid van de leerlingen op andere aspecten dan het taalbeleid van het onderwijsprogramma is meestal onduidelijk en de precieze aard van het onderwijsprogramma (de gehanteerde didactiek en methodiek) wordt zelden of nooit beschreven. Dit maakt een zinnige interpretatie van dit type vergelijkingen onmogelijk.

Tot slot blijkt er een dusdanige kloof te bestaan tussen wetenschap en onderwijspraktijk dat onderzoeksresultaten die wel bekend zijn slechts moeizaam toepassing vinden in didactiek en methodiek. Zo is bekend (voor een samenvatting zie bijvoorbeeld Marshark, Lang & Albertini, 2002) dat de cognitieve profielen van dove kinderen met een normale leeraanleg, op een aantal punten beduidend verschillen van die van horende leeftijdsgenoten. Dove kinderen, die primair visueel waarnemen, blijken gemakkelijk afgeleid te kunnen worden. Visuele concentratie kan toenemen als gevolg van auditieve prikkels.

Afleidbaarheid is ook te verminderen door de omgeving heel zorgvuldig visueel in te richten. Ook is bekend dat dove kinderen minder persistent zijn in het oplossen van problemen. Dove kinderen zijn sterk in herkenning van complexe visuele informatie. De consequenties van dit type bevindingen voor didactiek en methodiek zijn niet of nauwelijks in kaart gebracht, laat staan dat ze geresulteerd hebben in aanpassingen van onderwijsbenaderingen.

Glas half leeg of half vol?

Op basis van het voorafgaande is het begrijpelijk als gesteld wordt dat het glas van de kwaliteit van het onderwijs aan dove kinderen half leeg is. Immers, er is vaak sprake van teleurstellende resultaten, die kunnen leiden tot ontevredenheid bij individuele leerlingen of ouders danwel bij hun belangenorganisaties. Toch zijn er ook lichtpunten, die bijdragen aan een positiever oordeel: een half vol glas.

Zo is het niet terecht om zonder meer onderwijsresultaten van de huidige populatie dove kinderen te vergelijken met die van dove kinderen van 20 jaar geleden en vervolgens, als weinig tot geen vooruitgang blijkt, te constateren dat het dovenonderwijs gefaald heeft. Het is eenvoudig aan te tonen dat de populatie dove kinderen ingrijpende veranderingen heeft ondergaan. Veel dove kinderen volgen tegenwoordig onderwijs in reguliere settings, mede een verdienste van het dovenonderwijs. Immers, zonder voldoende vorderingen op cognitief en sociaal gebied zou deze ontwikkeling niet mogelijk zijn geweest. Daarnaast verdichten de problemen van dove kinderen zich omdat de oorzaken van doofheid ingrijpende wijzigingen hebben ondergaan. Veel van de huidige medische problemen, die doofheid veroorzaken (denk bijvoorbeeld aan extreme vroeggeboortes), kunnen ook leiden tot bijkomende ontwikkelingsproblemen, waaronder leerproblemen. Bij de weging van behaalde onderwijsresultaten en de vergelijking in de tijd dienen deze populatieverschuivingen in ogenschouw te worden genomen.

Ook is het genoegzaam bekend dat er dove kinderen zijn die wel goed presteren, die bijvoorbeeld wel goed lezen. Het is de moeite waard verder onderzoek te doen naar factoren die dit goede lezen mogelijk maken. Misschien zijn deze factoren te beïnvloeden, hetgeen ertoe kan leiden dat ook de leesvaardigheid van andere dove kinderen verbeterd kan worden.

Eerder is al opgemerkt dat scholen voor dove kinderen van elkaar verschillen in de resultaten van hun leesonderwijs. Het is van belang sterkere scholen te identificeren en de essentiële kenmerken van hun onderwijs in kaart te brengen zodat zwakkere scholen op basis hiervan verbeteringsstrategieën kunnen maken. Dit vergt uiteraard enerzijds een omgeving waarin vertrouwen tussen en veiligheid voor scholen gewaarborgd is, maar anderzijds ook prikkels om resultaten en kennis te delen.

Scholen voor dove kinderen werken sinds een aantal jaren intensief samen om te komen tot kwalitatief goede leerplannen en taalmethodes. De tot nu toe opgeleverde resultaten onder de noemer SPRONG VOORUIT mogen er zijn en het project wordt de komende jaren met evenveel inzet gecontinueerd.

Verder weten we steeds meer over ontwikkelingsaspecten van dove kinderen, omdat de hoeveelheid onderzoek op dit vlak internationaal, maar zeker ook nationaal toeneemt. Alleen al aan de Radboud Universiteit in Nijmegen wordt binnen het raamwerk van het Expertisecentrum Atypische Communicatie, waar een groot aantal instellingen in participeert, onderzoek gedaan naar de gebarentaalvaardigheid van dove kinderen, naar hun leesvaardigheid, naar hun schrijfvaardigheid en naar hun sociale vaardigheden. In dit verband moet gewezen worden op het lopende promotieonderzoek van Anneke Vermeulen. Uit haar onderzoek naar de leesvaardigheid van 50 dove kinderen met een cochleair implantaat blijkt, dat deze kinderen beduidend beter lezen dan dove kinderen met conventionele hoorapparatuur. Het verschil is groot en dat geldt voor alle onderzochte leerjaren. Omdat de onderzochte groep kinderen naar de huidige maatstaven relatief laat geïmplantatied is en van vroegtijdige implantatie een nog gunstiger effect op de ontwikkeling van het gesproken Nederlands verwacht mag worden, lijkt het niet onjuist om aan te nemen dat in de komende jaren de leesvaardigheid van dove kinderen verder zal toenemen.

Het glas vullen

Het glas kan echter verder gevuld worden. De kwaliteit van het onderwijs aan dove kinderen is zeker voor verdere verbetering vatbaar. Dat kan alleen bereikt worden als er intensief wordt samengewerkt tussen verschillende partijen. Immers als we praten over het onderwijs aan dove kinderen hebben we het over een kleine sector. Die sector kent scholen die op zichzelf getalsmatig ook klein zijn. De doelgroep van kinderen, die vroeg in hun leven ernstig slechthorend of doof geworden zijn, is een zogenaamde lage incidentiedoelgroep: vroege doofheid komt weinig voor. Als gevolg daarvan is ook de omvang van de totale doelgroep buitengewoon beperkt. Gegeven de grote inspanningen die kwaliteitsverbetering met zich brengen, kan dit niet anders betekenen dan dat, net als bij SPRONG VOORUIT, ook op het gebied van verdere kwaliteitsbevordering scholen voor dove kinderen samen optrekken. Ook de samenwerking tussen onderwijspraktijk en universiteiten moet intensiever worden. Daarbij moet niet alleen een onderzoeksagenda vastgesteld worden die van maatschappelijk belang is voor het onderwijs aan dove kinderen, maar is ook behoefte aan gezamenlijke implementatieprojecten om onderzoeksresultaten ook daadwerkelijk te laten resulteren in effectieve en efficiënte onderwijsbenaderingen. Tot slot is het van belang om bij deze intensieve samenwerking ouders, leerlingen en oud-leerlingen te betrekken.

Een andere wijze om kwaliteitsverbetering te bereiken is te komen tot afspraken tussen scholen over het meten van door individuele leerlingen behaalde onderwijsresultaten op cognitief en sociaal-emotioneel vlak. Een landelijk leerlingvolgsysteem voor dove kinderen dat in belangrijke mate dezelfde dimensies en meetmethodes kent, zou pure winst zijn. Bovendien is het aan te bevelen een systematiek te creëren op grond waarvan de jaarlijks bereikte resultaten gedeeld en gepubliceerd kunnen worden. Het delen van deze resultaten kan aanleiding geven tot het intensiever kennismaken van elkaars werkwijzen, terwijl de publicatie ervan een bijdrage vormt aan de noodzakelijke verantwoording van het onderwijs ten opzichte van leerlingen, hun ouders en de overheid. Op basis van voorbeelden als de Gallaudet database voor onderwijsprestaties in de Verenigde Staten en het pas afgeronde project 'Achievements of Deaf Pupils in Schotland' wordt momenteel een Nederlands project voorbereid.

De kwaliteit van het onderwijs aan dove kinderen kan verder versterkt worden door de onderwijspraktijk beter te gaan onderbouwen en derhalve een evidence based benadering te introduceren. In het onlangs verschenen rapport "Naar meer evidence based onderwijs" van de Onderwijsraad (2006) valt te lezen "Dat de bijdrage van een evidence based benadering al kan beginnen met een grondige doordenking van een concept, gevolgd door ontwikkelwerk en onderzoek, met als streven om uiteindelijk, na een aantal jaren kennisontwikkeling, zo hard mogelijk bewijs te verzamelen op basis van experimenten" (p. 44, 45). De Onderwijsraad stelt voor om eerst een kritische, onderzoekende reflectie op onderwijsbenaderingen door de leraren zelf te bewerkstelligen, gevolgd door een streven naar zo hard mogelijk bewijs voor interventies, te verkrijgen door het uitvoeren van gecontroleerde experimenten, daar waar de

kennisontwikkeling al vergevorderd is. Ook moeten onderwijsbenaderingen getoetst worden op ongewenste neveneffecten. Naar het oordeel van de Onderwijsraad vergt evidence based werken een cultuur van precisie, reflectie en verbetering. Bovendien moet de kennis over effectiviteit van onderwijsmethoden en –aanpakken meer toegankelijk worden. De Onderwijsraad werkt daartoe aan de website www.onderwijskwaliteit.nl

De kwaliteit van het onderwijs aan dove kinderen is ook gediend met het uitspreken van realistische verwachtingen. In het op verzoek van Dovenschap en de FODOK uitgevoerde onderzoek naar de ervaringen van ouders van dove leerlingen en oud-leerlingen met het dovenonderwijs, wordt de vraag opgeroepen “Er is geen verschil in intelligentie tussen horende en dove kinderen, waarom dan wel verschil in prestaties?” (Welvaart, 2005, p. 71). Deze vraag komt voort uit een misvatting. Het feit dat dove kinderen, als ze tenminste niet meervoudig gehandicapt zijn, een normale leeraanleg hebben en dus een normaal IQ hebben, betekent niet dat hun cognitieve profiel ook gelijk is aan dat van horende kinderen. Het tegendeel is het geval. We weten dat dove kinderen in cognitief opzicht op tal van aspecten verschillen van hun horende leeftijdsgenoten en dat deze verschillen implicaties hebben voor het leren. Bovendien staat vast dat veel van de huidige oorzaken van doofheid zorgen voor grotere of kleinere leerproblemen, terwijl de leeraanleg in algemene zin voldoende blijft. Ook doen dove kinderen gedeeltelijk andere ervaringen op dan hun horende leeftijdsgenootjes en deze opgedane ervaringen beïnvloeden het leren. Tot slot moet worden opgemerkt dat relatief kleine problemen met de auditieve verwerking, zoals dyslexie, al kunnen leiden tot grote leesproblemen. Het hoeft dan ook geen verwondering te wekken dat grote, fundamentele gehoorverliezen de leesvaardigheid heel ernstig bedreigen. Het mag in dit verband eerder verbazing wekken dat er dove kinderen zijn die buitengewoon goed kunnen lezen dan dat er dove kinderen zijn die veel moeite hebben met het begrijpend lezen.

Toekomstige generaties dove kinderen

Bij onze inspanningen om de kwaliteit van het onderwijs aan dove kinderen verder te bevorderen slaan wij de plank mis als we ons uitsluitend richten op de huidige generaties dove kinderen. We weten immers dat introductie van neonatale gehoorscreening en de vaak daarop volgende cochleaire implantatie de mogelijkheden van veel dove kinderen in een aantal opzichten fundamenteel veranderd hebben. De leeftijd waarop dove kinderen geïmplanteerd worden wordt steeds lager; de norm is nu implantatie rond het eerste levensjaar. Daarbij neemt het percentage geïmplanteerde jonge dove kinderen steeds verder toe. Analyse van onderzoeksbevindingen uit landen waar deze ontwikkeling al eerder is ingezet, zoals Vlaanderen en Australië, laat zien dat de gevolgen van vroegtijdige cochleaire implantatie niet te onderschatten zijn. Bij veel dove kinderen is er enige tijd na de implantatie sprake van een ontwikkeling van gesproken taal die qua tempo vergelijkbaar is met die van horende leeftijdsgenoten, terwijl de uiteindelijke taalvaardigheid van deze dove kinderen na een aantal jaren die van horende leeftijdsgenootjes kan benaderen. In zeker 30% van alle gevallen verloopt deze ontwikkeling echter aanmerkelijk minder gunstig. Als gevolg hiervan neemt de variatie tussen dove kinderen wat betreft hun cognitieve en taalvaardigheden alleen maar verder toe. Het feit dat er steeds meer geïmplanteerde dove kinderen komen, die een relatief gunstige ontwikkeling van het gesproken Nederlands doormaken, wil niet zeggen dat deze kinderen geen ondersteuning meer nodig hebben. Omgaan met het implantaat, communicatiestrategieën in rumoerige omgevingen, contacten met andere dove kinderen, communicatie

als het implantaat onverhoopt gedurende enige tijd uitvalt, het verdient allemaal onze aandacht. Bovendien weten we dat het rendement van cochleaire implantatie niet alleen bepaald wordt door het tijdstip van implementatie, maar ook door het communicatief vermogen dat het kind op dat moment al heeft. Daarnaast moeten we ervoor zorgen dat het relatieve succes van cochleaire implantatie bij een groot deel van de groep dove kinderen niet ten koste gaat van kwalitatief goed onderwijs aan de nog steeds vele dove kinderen met een implantaat, die minder mogelijkheden op het vlak van het gesproken Nederlands hebben. Een en ander dwingt ons echter wel om het

taalbeleid in het onderwijs aan dove kinderen opnieuw fundamenteel te bezien.

We moeten ons daarbij rekenschap geven van het feit dat cochleaire implantatie voor veel vroegdove kinderen daadwerkelijk een ongekende ontwikkeling betekent op het gebied van de toegankelijkheid van gesproken taal. Tegelijkertijd moeten we beseffen dat deze dove kinderen in veel opzichten van elkaar verschillen en dat ook de wensen van hun ouders aanmerkelijk kunnen verschillen. We moeten het feit wegen dat ondanks alles de Nederlandse Gebarentaal voor dove kinderen een beter toegankelijke taal blijft dan het gesproken Nederlands, ook voor veel geïmplanteerde kinderen. Dit geldt zeker als ze nog heel jong zijn. We moeten bij het aspect toegankelijkheid ook de uiteindelijk te bereiken vaardigheidsniveaus in het gesproken en geschreven Nederlands meewegen en tevens de beschikbaarheid van de Nederlandse Gebarentaal onder ogen zien. Het leren van deze gebarentaal door horende opvoeders is geen sinecure en we hebben nauwelijks zicht op de mogelijkheden tot succes. Tegelijkertijd is het echter van belang om op jonge leeftijd geen deuren te sluiten. Ook in toekomstig taalbeleid voor onderwijs aan dove kinderen moet de Nederlandse Gebarentaal aanwezig en beschikbaar blijven.

De mate waarin dit het geval is kan variëren. Voor sommige dove kinderen kan wellicht met een minder intensief gebarentaalaanbod volstaan worden, terwijl ook een goed gebruik van Nederlands-met-Gebaren door ouders, als hun dove kind nog heel jong is, weer bespreekbaar moet worden. Daarnaast is het van belang dat in diagnostisch opzicht meer grip gekregen wordt op de kinderen die een minder gunstige prognose voor implantatie hebben, zodat deze kinderen van meet af aan in aanmerking kunnen komen voor een intensief tweetalig opvoedings- en onderwijsprogramma. Tot slot is het van belang te overwegen wat de aantrekkelijkheid van gebarentaal voor dove kinderen kan zijn, ook als er niet een onmiddellijke pedagogische noodzaak tot het gebruik is. Met andere woorden, gebarentaal en Dovencultuur hoeven niet alleen geapprecieerd te worden vanwege voorondersteld of aangetoond pedagogisch of linguïstisch nut, maar kunnen ook onder de aandacht worden gebracht, omdat ze een verrijking vormen van het leven van doven en horenden.

Herbezinning op het huidige taalbeleid lijkt, gegeven de snelle populatieveranderingen, aan de orde. Daarnaast moet intensief gewerkt worden aan nieuwe onderwijsconcepten voor dove kinderen met en zonder cochleaire implantaten. Handhaving van de traditionele dovenschool met een intensief tweetalig onderwijsprogramma voor alle dove kinderen zal uiteindelijk tot leegloop kunnen leiden. Ongebreidelde individuele plaatsing van dove kinderen in het regulier onderwijs is daarentegen weliswaar een garantie voor thuisnabijheid, maar niet voor kwalitatief goed onderwijs.

Er valt alles voor te zeggen om de kwaliteit van het onderwijs aan toekomstige generaties dove kinderen te waarborgen door schaalgrootte te koesteren en waar nodig te bevorderen. Dat kan op de allereerste plaats door het huidige speciaal onderwijs aan slechthorende en dove kinderen te clusteren, een ontwikkeling die op een aantal plaatsen in ons land reeds is ingezet. De implicatie hiervan is dat slechthorende en dove kinderen in één onderwijsvoorziening les krijgen en dat slechthorende kinderen niet langer samen met kinderen met ernstige spraak- en taalmoelijkheden onderwezen worden.

Kwalitatief hoogstaand onderwijs dat een beroep doet op zeer specifieke expertise voor een buitengewoon kleine doelgroep verstaat zich niet met extreem gespreid thuisnabij onderwijs. Het is niet mogelijk om een kwalitatief hoogwaardige onderwijsvoorziening in een speciale of reguliere setting in iedere wijk in Nederland te realiseren. Concentratie van het onderwijs aan slechthorende en dove kinderen is derhalve een aan te bevelen stap. Dit kan alleen gebeuren indien het onderwijsveld hier zelf afspraken over maakt en deze goed doorspreekt met belangenorganisaties van ouders en dove volwassenen. Het veronderstelt ook dat belangenorganisaties van ouders hun leden en niet-leden weten duidelijk te maken dat de kwaliteit van het onderwijs aan dove kinderen niet gediend is met grootschalige individuele plaatsing op reguliere basisscholen of scholen voor voortgezet onderwijs. Dit wil uiteraard niet uitsluiten dat dit voor sommige dove kinderen wel degelijk een uitstekende optie kan zijn.

Intensieve samenwerking tussen onderwijsvoorzieningen voor speciaal en regulier onderwijs biedt een garantie om de voordelen van beide onderwijstypen ten goede te laten komen aan slechthorende en dove kinderen en hun horende klasgenootjes door ervoor te zorgen dat deze kinderen van meet af aan in een samenleving van doven en horenden participeren. Het twee jaar geleden gestarte Twinschoolproject in Vught laat zien dat het opzetten van dergelijke nieuwe onderwijsconcepten wel degelijk mogelijk en haalbaar is, ook als wet- en regelgeving weinig tot niet meewerken. De resultaten van dit project zijn zonder meer goed te noemen (De Klerk, Wauters & Knoors, 2006), hetgeen betekent dat deze ontwikkeling in het Vughtse doorgezet wordt. Navolging van dit type samenwerking past uitstekend in de voorgestelde plannen over de herinrichting van het onderwijs onder de noemer 'passend onderwijs'.

Een gevolg van bovenstaande ontwikkelingen zal zijn dat het onderwijs aan dove kinderen niet langer uitsluitend gerealiseerd wordt door dovenscholen. Het is van belang om bij de realisatie van nieuwe onderwijsconcepten samenhang te creëren tussen verschillende onderwijsvoorzieningen. Dit betekent dat

er verbanden moeten zijn tussen het onderwijs aan individueel geïntegreerde dove kinderen in reguliere scholen, twinschoolprogramma's (of varianten daarop) en speciale onderwijsvoorzieningen. Samenhang tussen deze programma's moet er zijn op het niveau van het management, op het niveau van methodiek en didactiek en op het vlak van contacten tussen dove kinderen over de verschillende onderwijssettings heen. De kwaliteit van het onderwijs aan dove kinderen lijkt bovendien gebaat te zijn bij een beperkt aantal voorzieningen. Dit betekent wel dat ouders van dove kinderen bereid moeten zijn hun kind naar een school buiten de eigen woonomgeving te sturen, een school dus waarvoor gereisd moet worden. Willen ouders van dove kinderen ook in de toekomst hierin toestemmen, dan zal de kwaliteit van het onderwijs aan dove kinderen die van het regulier basisonderwijs niet slechts moeten benaderen, maar juist en aantoonbaar moeten overstijgen. Werk aan de winkel dus.

Een literatuurlijst is opvraagbaar bij de redactie van Van Horen Zeggen en te vinden op de websites van Siméa en de FENAC.

Inleiding door Rob Boerman

Rob Boerman spreekt namens Siméa.

Drs. Rob Boerman is groepsdirecteur bij de Koninklijke Auris Groep en daar verantwoordelijk voor de groepen Voortgezet Speciaal Onderwijs en Begeleiding en Behandeling. Daarnaast is hij lid van het bestuur van Siméa en docent bij Fontys OSO. Hij publiceert regelmatig over filosofische en ethische kwesties. Ook is hij lid van de beleidscommissie gezinsbegeleiding.

Introductie:

Ouders en belangenbehartigers maken zich zorgen over de kwaliteit van het dovenonderwijs. Speerpunten die door Dovenschap en FODOK worden genoemd zijn:

- verbetering van het communicatieaanbod,
- passende toetsing van de leerresultaten van dove leerlingen
- verbeteren van het leerstofaanbod

Het onderwijs, en straks zal ik nader ingaan op wat Siméa onder het onderwijs verstaat, wil zich ook sterk maken voor een hoge kwaliteit van het onderwijs. Leesonderwijs, sociaal-emotionele ontwikkeling, communicatieaanbod, seksuele opvoeding, zijn daarin steekwoorden om aan te geven waar de speerpunten liggen. Dat onderwijs en cliëntenorganisaties zich samen inspannen voor goed onderwijs is terecht. Dat ze het beide doen is een mooie aanleiding om daar meer gezamenlijkheid in te zoeken en daarom is het ook goed dat er een expertdag als deze wordt georganiseerd.

In mijn lezing zal ik als bestuurslid van Siméa allereerst een aantal actuele ontwikkelingen schetsen. Vervolgens zal ik een aantal vragen daarbij formuleren en ik zal afsluiten met een korte toelichting op de rol van Siméa in het stimuleren en borgen van kwaliteit van onderwijs.

Ik zal nu eerst ingaan op een aantal **actuele ontwikkelingen**:

- het belang van visuele ontwikkeling voor dove kinderen. Ik denk dat die voor dove kinderen niet ter discussie staat. Voor de ontwikkeling van de hersenen is het van groot belang dat deze bij vroegdove kinderen zo vroeg mogelijk kan beginnen. Tegelijkertijd de bedenking dat de meeste van deze kinderen afhankelijk zijn van horende ouders en daarmee geen sprake kan zijn van een optimale ontwikkelingsomgeving, wel van een suboptimale ontwikkelingsomgeving.
- de nadruk op opvoedingsvrijheid voor ouders. We zien in onze maatschappij – en of je nu doof bent of horend: het is onze gedeelde cultuur in onze gedeelde maatschappij – dat het primaat voor de opvoeding bij de ouders ligt. En dat we bij dat primaat uitgaan van de goede bedoelingen van ouders. Alle ouders willen het beste voor hun kind. In dit verband verwijs ik ook graag naar de studie van Jet Isarin die daarin de eeuwige spagaat aangeeft waarin ouders met een gehandicapt kind verzeild raken: ze hebben het beste voor met hun kind, maar hun kind is tegelijkertijd een kind met een ernstige beperking. Ze moeten dus steeds laveren tussen hun bedoeling met hun kind (waar ze alle verstand van hebben) en het gehandicapte kind, een 'soort' kind waar ze in de regel geen verstand van hebben.
- de ontwikkeling van de vraagsturing in het onderwijs. Vraagsturing betekent dat het onderwijs zich zo moet inrichten dat het rekening houdt met de wensen en verwachtingen van ouders. Ouders praten mee over keuzes rond het onderwijs voor hun kind. Scholen nemen in toenemende mate ouders serieus. En waar dat niet het geval is nemen ouders initiatieven om zelf scholen op te richten. Een voorbeeld van dat laatste zijn de iederwijsscholen. Een voorbeeld wat bij meer bij ons past is de situatie dat de wet voorschrijft dat van ieder kind met een indicatie voor speciaal onderwijs of voor een rugzak door de school een handelingsplan wordt opgesteld in overeenstemming met de ouders van de leerling. In overeenstemming: dat geeft deze ouders invloed.
- we zien de ontwikkeling van het cochleaire implantaat. We zien dat dat leidt tot een verandering in het aanbod in de gezinsbegeleiding voor dove kinderen. Meer en meer worden kinderen met een CI in deze begeleiding als een aparte groep gezien met een eigen aanbod wat op onderdelen kan

verschillen met het aanbod voor dove kinderen zonder CI en ook op onderdelen verschilt met het aanbod voor slechthorende kinderen. We weten ook dat dit tot veranderingen in ons onderwijs zal gaan leiden. CI kinderen worden opgevat als dove kinderen die zich ook auditief kunnen ontwikkelen en daar moet rekening mee gehouden worden.

- we zien de ontwikkeling dat in toenemende mate ouders keuzes maken in het onderwijsmenu. De een verkiest voor het dove kind een school voor slechthorenden, de andere een gewone basisschool en een derde een school voor dove kinderen. Die ontwikkeling is niet nieuw overigens: in 1985 ging ik werken op de Bertha Muller School, een speciale school voor onder andere slechthorende kinderen, en ik weet niet beter dat we altijd een paar dove leerlingen op school hadden.
- we zien een flinke toename van ambulante begeleiding. Ouders die heel bewust kiezen voor een gewone school met ambulante begeleiding. Dat zijn ook ouders die het beste voor hebben met hun kind. Zeer betrokken ouders doorgaans. En we zien dat er tussen deze groep ouders en de cliëntenorganisaties zoals FODOK een zekere spanning is gegroeid. En we zien nu, anno 2006, dat 'we', oudervereniging en Siméa, proberen weer een brug te slaan.
- we zien dat het onderwijs anno 2006 zich bewust is van de manco's. Ik weet ook dat dit niet vanzelf is gegaan. Druk vanuit de cliëntenorganisaties en slechte of matige beoordelingen van de onderwijsinspectie helpen mee om het onderwijs zich bewust te laten worden van de problemen en de ontwikkelpunten. We zien een flinke ontwikkeling op het gebied van
  - de organisatie van de begeleiding en de onderwijszorg
  - het leesonderwijs
  - de sociaal emotionele ontwikkeling
  - aandacht voor de seksuele opvoeding
  - inzet op de permanente scholing van het personeel, met name op het gebied van de communicatie.

Maar.....tegelijkertijd zien we de dovenscholen steeds kleiner worden. En zien we dat schoolbesturen zich bezinnen op maatregelen om de benodigde expertise te kunnen borgen. We zien dat daarbij vooral wordt gekozen voor het creëren van een auditieve stroom waarbij leerlingen met een auditieve handicap onderwijs krijgen aangeboden.

Samengevat kunnen we zeggen dat:

1. ouders een expliciete rol hebben gekregen in het maken van een aantal keuzes, onder andere bij de taalkeuze, de schoolkeuze en de inhoud van het handelingsplan.
2. het onderwijs niet bestaat uit simpel een aantal scholen voor dove kinderen, maar dat steeds meer dove kinderen naar gewone basisscholen en scholen voor voorgezet onderwijs gaan. En daarnaast we ook dove kinderen zien op scholen voor slechthorenden, of anders....steeds meer scholen kiezen voor een geïntegreerd aanbod voor dove en slechthorende kinderen.
3. er een nieuwe groep leerlingen ontstaat: dove kinderen met een cochleair implantaat. Een groep leerlingen met eigen specifieke vragen.
4. we zien een flinke onderwijskundige ontwikkeling op de dovenscholen, maar zien tegelijkertijd het aantal dove leerlingen op deze scholen afnemen.

Vragen:

Naar aanleiding van de conclusies die ik zojuist heb opgesomd wil ik graag een aantal vragen stellen:

1. De eerste vraag betreft wat verstaan we onder 'dovenonderwijs'. Ik merk vaak dat we daar al heel snel 'onderwijs aan doven op een speciale dovenschool' mee bedoelen. Maar wordt het niet eens tijd dat we dat idee radicaal overboord zetten. En met elkaar gaan spreken over en werken aan een onderwijsconcept waarin de plaats waar het onderwijs wordt gegeven kan variëren. Wat we nodig hebben is een visie en een uitwerking op de speciale didactiek en pedagogiek. Waar het onderwijs wordt gegeven moet van ondergeschikt belang worden.
2. Een tweede vraag betreft de betrokkenheid van ouders. Op welke wijze werken we de vraagsturing uit. Dat is natuurlijk een zaak van het onderwijs, maar net zo goed een zaak van de cliëntenorganisaties. En wat mij betreft werken we aan een dialooggestuurd model, waarin wensen en verwachtingen van zowel ouders als deskundige begeleiders een plaats kunnen krijgen.
3. Een derde vraag betreft de plaats van dove leerlingen met een CI. Behoeven zij niet een eigen erkenning, met aandacht voor de eigen specifieke vragen inzake de ontwikkeling, opvoeding en onderwijs.
4. Een vierde vraag betreft de sluitende aanpak. We spreken vandaag over de kwaliteit van het onderwijs. Is het niet van groot belang om – en misschien ook wel juist extra (vanwege de kleine groep) –

veel aandacht te besteden aan de regionale ketensamenwerking. Goed onderwijs aan deze groep staat niet op zichzelf, maar dient afgestemd te zijn met andere ketenpartners als audiologische centra, ambulante zorg, plaatsgebonden zorg, arbeidstoeleiding. Een sluitende aanpak, met duidelijke keuzemomenten.

5. En een laatste vraag: goed onderwijs staat of valt met goede expertise. Wordt het niet tijd voor één kenniscentrum waar kennis gebundeld wordt, weer uitgevent wordt en waar vanuit onderzoek wordt gecoördineerd. Een landelijk kenniscentrum waar alle aanbieders gebruik van kunnen maken?

De rol van Siméa.

Siméa staat voor goed onderwijs en wil daar nadrukkelijk een rol inspelen.

Maar het kan die rol alleen krijgen van de besturen die onderwijs bieden. Dat betekent dat de schoolbesturen in eerste instantie verantwoordelijk zijn voor goed onderwijs. Deze verantwoordelijkheid kunnen ze niet aan een ander afstaan, ook niet aan Siméa. Wat onderwijsbesturen wel kunnen doen is gezamenlijk werken aan dat goede onderwijs. En daarin de samenwerking zoeken in Siméa-verband. Samen standaarden ontwikkelen wat goed onderwijs is, samen standaarden ontwikkelen op het gebied van ambulante begeleiding, op het gebied van communicatie, op het gebied van kennisdelen en onderzoek. En daarin kunnen cliëntorganisaties ook een rol spelen. Zoals zij een rol hebben gespeeld in het onder de aandacht brengen van communicatie, van sociaal-emotionele ontwikkeling en ga zo maar door, kunnen zij ook een rol spelen in het belang van samenwerking, kennis delen, onderzoek en een kenniscentrum.

Ik zou misschien de indruk wekken dat er weinig gebeurt. Er gebeurt al heel wat. Enkele voorbeelden van activiteiten van Siméa in het kader van goed onderwijs is de belangenbehartiging bij de LCTI in verband met de indicatie: afgelopen maandag hebben we binnen de indicatieregels voor onderwijs een aparte plaats voor CI-leerlingen bepleit en hebben we afgesproken dat de LCTI daar zich opnieuw over laat adviseren

Andere voorbeelden van Siméa-activiteiten zijn de aandacht in het VSO voor een onderwijscurriculum over arbeid en zelfstandigheid, de gezamenlijke methodiekontwikkeling in de Ambulante Begeleiding en de steun aan de initiatieven om te komen tot een landelijk kenniscentrum.

Samenwerken aan goed en passend onderwijs voor dove en slechthorende leerlingen.

Ik hoop dat in deze voordracht vooral duidelijk is geworden dat wij pleiten voor goed onderwijs dat aansluit bij de communicatiebehoeften en de mogelijkheden van ieder kind en de wensen en verwachtingen van zijn ouders. Om dit te illustreren sluit ik af met een praktijkvoorbeeld van een ambulante begeleider:

Tanja heeft tot haar dertiende jaar in het dovenonderwijs gezeten. Daar had ze vriendjes en vriendinnetjes, met wie ze de hele dag kon communiceren in gebarentaal. Ze maakte de overstap tijdens de basisvorming. Ze voelde zich erg eenzaam en worstelde met de acceptatie van haar beperking. Gedurende het eerste jaar ontwikkelde zij psychische problemen, waarvoor zij behandeld werd. Nu zit ze in VWO3 en heeft moeizaam haar plek gevonden. Twee jaar had Tanja spijt, nu is ze blij met de overstap naar het regulier onderwijs.

De communicatiebarrière is moeilijk te doorbreken. Voor een horende puber staat het leven al op z'n kop, laat staan voor een dove puber die de overstap maakt van dovenonderwijs naar regulier onderwijs. Moeten we daarom vooral adviseren zolang mogelijk op de dovenscholen te blijven? Vraag het de dove leerling zelf.

"Ik ben blij dat ik daar weg ben, daar word je nooit serieus genomen. Hier krijg ik tenminste een tolk en word je volwassen behandeld." Ze heeft buiten school om veel contact met haar dove vrienden.

Er zijn dove leerlingen die heel goed tot hun recht komen in het reguliere onderwijs en er helemaal bij horen. Kinderen die een enorme sprong in hun ontwikkeling laten zien. Leerlingen met voldoende zelfvertrouwen en doorzettingsvermogen en die op een zeker niveau kunnen lezen. Zij die van huis en school uit voldoende steun krijgen en alle mogelijkheden tot communicatie benutten. Voor deze groep is regulier onderwijs een uitkomst.

De Dove Leerling bestaat niet, ieder kind is uniek.

De kwaliteit van ons onderwijs wordt bepaald door de antwoorden die wij kunnen geven op de vragen die iedere leerling aan ons stelt.

Inleiding door Hans Riel

Inspecteur van het onderwijs in Breda.

Hans Riel werkt als inspecteur van het onderwijs vanuit het rijksinspectiekantoor Breda. Naast zijn toezichthoudende taak op de kwaliteit van het onderwijs, waaronder ook het toezicht op enkele scholen binnen cluster 2, heeft hij het afgelopen jaar een bijdrage geleverd aan het herontwerp van het toezichtkader voor de sector EC (het speciaal onderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs, alsmede de regionale expertisecentra) en de ontwikkeling van het nieuwe waarderingskader voor het periodiek kwaliteitsonderzoek aan de scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs.

Verbetering kwaliteit dovenonderwijs 'Hoe gaan we dat samen aanpakken'

De heer Riel heeft bij zijn presentatie gebruik gemaakt van een powerpoint presentatie. Deze is hieronder opgenomen.

De kwaliteit van het (voortgezet) speciaal onderwijs

Conclusie onderwijsverslag 2003-2004

"De kwaliteit van het onderwijs ... is op veel van de scholen onvoldoende. Daarentegen signaleert de inspectie ook een grote bereidheid bij scholen om aan verbetering van die kwaliteit te werken."

Conclusie onderwijsverslag 2004-2005

"De kwaliteit van onderwijs op scholen voor speciaal en voortgezet onderwijs is, ondanks enkele positieve ontwikkelingen, zorgelijk gebleven." (pg 278 onderwijsverslag).

"Op geen enkel kwaliteitskenmerk, behalve schoolklimaat, scoort meer dan driekwart van de scholen voldoende." (pg 276)

Enkele feiten uit de onderwijsverslagen
2003-2004 en 2004-2005

Leerstofaanbod

2003-2004 het leerstofaanbod is op iets minder dan ½ scholen van voldoende kwaliteit (breed en samenhangend aanbod; afgestemd op de onderwijsbehoeften; voorbereiding vervolgonderwijs).

Leertijd

2003-2004 ¼ onvoldoende onderwijstijd.

Onderwijsleerproces

2003-2004

80 % uitdagende en functionele leeromgeving; gestructureerde en doelmatige onderwijsactiviteiten;
< 50 % onderwijsleerproces voldoende afgestemd op de onderwijsbehoeften van de leerlingen.

2004-2005

94% leerkrachten biedt leerlingen voldoende ondersteuning en uitdaging.
75% voldoende afgestemd op de onderwijsbehoeften van de leerlingen.

Zorg en begeleiding

2003-2004 op 80 % scholen z&b onvoldoende

2004-2005 80%; heeft op de meeste scholen de volle aandacht.

Schoolklimaat

2003-2004 > 90 % in orde

2004-2005 > 90% veilig en stimulerend

Opbrengsten

2003-2004 scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs zijn niet opbrengstgericht (opbrengsten volgens verwachting)

“De verschillen tussen scholen waren groot: enkele scholen voldeden vrijwel geheel aan de eisen die de inspectie in het toezicht stelt; een te groot aantal schoot echter op cruciale kwaliteitskenmerken nog tekort. Op een klein aantal was zelfs sprake van een zeer zorgwekkende kwaliteit.” (pg 276)

Daar staat tegenover:

“Ook stelt de inspectie vast dat de scholen een grote bereidheid toonden om aan verbetering van hun onderwijskwaliteit te werken.” (pg 276)

Een uitstapje naar de praktijk: dilemma's

Context:

- School 'Het Heideroosje' voor SO-DO/SH, MG/SH/ZML, SO-ESM;
- keuze voor thuisnabij onderwijs en verbrede toelating in het kader van LGF.
- 8 dove leerlingen (onderbouw);

Bevindingen:

- Dove kinderen, kinderen met ASS-problematiek, ernstige spraak-taalproblemen, slechthorende meervoudig gehandicapte kinderen, zitten bij elkaar in één groep.
- Teamleden onderbouw zijn geschoold in het gebruik van NmG en tonen zich daar vaardig in.
- Afnemend gebruik van NmG in midden- en bovenbouw.

En wat zei de inspectie?

“Een belangrijke uitdaging voor de school ligt er op het gebied van het ontwikkelen van een samenhangend taalbeleid, zowel gericht op het gebied van Nederlandse taal als leer- en vormingsgebied als op het vlak van de communicatie ('spreektaal'). De school heeft met de komst van dove leerlingen op de school gekozen voor zogenoemd ééntalig dovenonderwijs, dat wil zeggen Nederlands met ondersteunende gebaren (NmG). De argumenten hiervoor heeft de school vastgelegd in het 'projectplan ééntalig dovenonderwijs op het 'Heideroosje'. De inspectie vraagt het team om zich in het kader van de invoering van het ééntalig dovenonderwijs nader te oriënteren op de consequenties van deze keuze voor de wijze waarop leerlingen en teamleden binnen de gehele school onderling communiceren. De inspectie vraagt dit met het oog op de volledige deelname van de dove leerlingen aan de school als sociale gemeenschap door het consequent hanteren van NmG door de gehele school.” (citaat inspectierapport)

Kwaliteitszorg en toezicht

Citaat uit het onderwijsverslag 2004-2005

Citaat 1

Verantwoording en verbetering. Autonomie van scholen bij de invulling van hun prestaties brengt met zich mee dat ze zich ten opzichte van hun omgeving en van de overheid transparant verantwoorden over het geleverde. In de dialoog die daarover wordt gevoerd, zal de school moeten vaststellen op welke punten verbeteringen nodig zijn. Vervolgens zal zij die verbeteringen moeten uitvoeren. Momenteel zijn in de meeste scholen nog slechts verspreide onderdelen van deze systematiek operationeel. Met name de heldere verantwoording over wat de school aan onderwijs geleverd heeft tegenover degenen die daar belang bij hebben, moet nog verder ontwikkeld worden. Waar de kwaliteitszorg nu nog vaak een sterk intern gerichte activiteit is, zal deze veel actiever naar buiten gericht moeten worden. Scholen moeten zich opener en interactiever tegenover hun omgeving gaan opstellen. (OV, pg 23).

Kwaliteitszorg

2003-2004 75% van de scholen werkt niet planmatig en systematisch aan verbetering van de eigen kwaliteit
2004-05 34% voldoende;

“Dit betekent dat ernstig betwijfeld moet worden of de overige scholen (66%) over voldoende kracht beschikken om gericht en systematisch te werken aan verbetering van hun onderwijs.” (pg 278)

“Positief is dat inmiddels diverse systemen voor kwaliteitszorg zijn of worden ontwikkeld en dat de scholen zich, al dan niet in rec-verband, hebben voorgenomen in de komende jaren met een van die systemen te gaan werken.” (pg 278)

Twee citaten uit het onderwijsverslag 2004-2005 over de relatie tussen kwaliteitszorg en toezicht.

Citaat 2

Kwaliteitszorg. Door kwaliteitszorg een belangrijke plaats te geven in het toezicht, benadrukt de inspectie dat scholen autonome en lerende organisaties zijn. Door middel van zelfevaluatie, wederzijdse collegiale visitaties en meervoudige publieke verantwoording kunnen scholen zich ontwikkelen in een richting die aansluit op hun visie en breed gesteund wordt door het team en de omgeving. De inspectie constateert dat bijna de helft van de basisscholen en twee derde van de scholen voor (v)so er nog niet in slaagt inhoud te geven aan deze opdracht. (OV, pg 278).

Citaat 3

Eigen verantwoordelijkheid. Van autonome scholen mag worden verwacht dat zij actief op de omgeving reageren en bereid zijn op basis van goed intern toezicht verantwoording aan die omgeving af te leggen.

Janssens (2005) drukt dat in zijn oratie als volgt uit: ‘Educational Governance gaat over een systeem van bestuurlijke vernieuwing waarin het intern toezicht door de scholen en het extern toezicht door de overheid op een zodanige wijze met elkaar in balans wordt gebracht dat de kwaliteit van het onderwijs primair wordt gereguleerd door de scholen zelf, hun deelnemers en de ouders en pas in de tweede plaats door middel van overheidstoezicht.’

Doel, inhoud en werkwijze van zelfevaluaties en extern toezicht zijn echter in de praktijk verschillend. Voor extern toezicht geldt dat het zorgvuldig, rechtvaardig, fair, transparant, objectief, valide, betrouwbaar en controleerbaar moet zijn. Schoolinterne kwaliteitszorg is veelal gericht op aanpassing en verandering, wordt uitgevoerd door intern betrokkenen, dient de belangen van de uitvoerders en is vaak weinig gericht op het afleggen van verantwoording.

Uit ons toezicht op de scholen ... blijkt dat ... de meeste zelfevaluaties nog onvoldoende aanknopingspunten bieden om (onderdelen van) het inspectietoezicht te kunnen vervangen. (OV, pg 279).

Toezichtsystematiek (V)SO en waarderingskader EC

WOT: uitgangspunten van het toezicht

- met inachtneming vrijheid van onderwijs
- scholen niet meer belasten dan noodzakelijk is
- informeren betrokkenen over kwaliteit

* Proportioneel toezicht

* Aansluiten bij zelfevaluatie van scholen

Proportioneel toezicht

Twee vormen:

- toezicht wordt afgestemd op kwaliteit school
  - soorten onderzoek (PKO, JO, NO, OKV)
  - vier-jarige cyclus
- toezicht sluit aan bij zelfevaluatie school

Aansluiten bij zelfevaluatie

- Heeft de school alle aspecten van kwaliteit die de inspectie bij haar oordeel betreft meegenomen (validatie: relevantie en onderbouwing)
- Is de wijze van uitvoering van evaluatie voldoende betrouwbaar (verificatie: waarheidsgehalte en echtheid)
- Zijn de kwaliteitsdoelen die de school zelf heeft gesteld van voldoende niveau (valuatie: beoordeling en kwalificering)

Aansluiten bij zelfevaluatie

Op basis van gegevens uit:

- vorige inspectierapport
- eigen gegevensbestand inspectie
- beleidsdocumenten school
- zelfevaluatie school

Toezichtsystematiek 2006

PKO (1x 4 jr)

- Basisset 25 indicatoren
- Verbreding en verdieping
JO
- 1e jr: terugblik PKO + voortgang + opbrengstgerichtheid
- 2e jr: voortgang + systeem van leerlingenzorg + opbrengstgerichtheid
- 3e jr voorbereiding PKO + kwaliteitszorg

Waarderingskader PKO EC 2006

11 kwaliteitsaspecten (69 indicatoren / basisset 25 indicatoren):

- cyclisch proces kwaliteitszorg
- voorwaarden kwaliteitszorg
- systeem van leerlingenzorg (4)
- functionaliteit handelingsplanning (1)
- leerstofaanbod (4)
- onderwijstijd (2)
- (ortho)pedagogisch handelen (3)
- (ortho)didactisch handelen (4)
- actieve rol leerlingen (2)
- schoolklimaat (4)
- opbrengsten (1)

Toespraak Benny Elferink

Voorzitter Dovenschap

“Verbetering kwaliteit Dovenonderwijs. Hoe gaan we dat samen aanpakken”

Dovenonderwijs bestaat nu al ruim 200 jaar. Toch is het niet altijd vanzelfsprekend dat dove volwassenen met ervaringsdeskundigheid mee kunnen praten over onderwijszaken. De belangrijkste inspirator in relatie tussen Dovengemeenschap en dovenonderwijs is Sam Pattipeiluhu in de jaren 80/90 als een van de eerste dove onderwijzers en later heeft Corrie Tijsseling met haar stevig proefschrift/boek “Anders doof zijn” het stokje overgenomen.

Voor de Dovengemeenschap is het een mijlpaal dat we samen met de FODOK een kleine onderzoek hebben kunnen doen naar de kwaliteit van het dovenonderwijs. Samen hebben we zo een bijdrage willen leveren aan de verbetering van die kwaliteit. Hiermee willen we laten zien, dat we vanuit de Dovengemeenschap niet altijd willen klagen/zeuren, maar ook een serieuze bijdrage willen leveren. Graag wil ik inhaken op het mooie thema van het Siméa-Congres “Samen werken of samenwerken”. Het is geen geheim dat de Dovengemeenschap diep in het hart een warm gevoel heeft voor de scholen. Over de inzet van directies en leerkrachten is geen discussie!!!

Jullie mogen echter wel weten, dat de Dovengemeenschap niet verrast is door de scherpe kritiek van de Inspectie van Onderwijs op de kwaliteit: eindelijk, ziet de overheid in dat de dovenscholen onvoldoende verantwoording afleggen over de kwaliteit zorg en fijn dat dat nu boven tafel komt.

Dovenschap heeft naar aanleiding van dit rapport, vier speerpunten geformuleerd.

1. Gebarentaalvriendelijkheid van de scholen

Na de enthousiaste start van het tweetalig onderwijs begin jaren 90 hebben we nu het gevoel dat deze aanpak vastloopt. Ons inziens wordt dit veroorzaakt door de vele fusies, waardoor de visie en het beleid troebel worden. Samenwerking met slechthorenden/ESM-scholen en de CI-ontwikkelingen mogen geen excuus zijn om deze troebele situatie te laten bestaan. Affaires omtrent seksueel misbruik zijn een waarschuwing. Met alle respect voor nieuwe maatregelen, waaronder weerbaarheidstrainingen blijft een optimaal communicatie-beleid van belang. Ik weet dat op hoger niveau regelmatig gesproken is over de grote inzet, met name in de tweetalige methodeontwikkeling van de Werkgroep Sprong Vooruit, maar de uitvoering en inhoudelijke invulling van het beleid blijft zwak.

In dit kader zou ik graag van alle scholen jaarlijks een plan van aanpak willen zien met een stimuleringsplan om meer dove medewerkers aan te trekken, doorstroming te bevorderen binnen de scholen en te investeren in kennis, o.a. door:

- onderzoek van Universiteit van Bristol “Het creëren van een werkbare gebarentaalomgeving” (2006);
- onderzoek Medewerkersperspectief van Annemieke van Kampen (2006).

Het is geen eenvoudig taak voor het dovenonderwijs: na vier jaar tolkenopleiding zijn tolken nog niet in staat om gewoon te stemtolken, hoe kunnen we verwachten van leerkrachten met weinig NGT-training dat zij goed communiceren in NGT met o.a. kleine kinderen. Het is geen geheim dat Dovenschap ondanks CI-ontwikkelingen blijft geloven in goed tweetalig onderwijs. De lezing van

Anneke Vermeulen op het Siméa-Congres (2006) ondersteunt dit standpunt: CI-kinderen zonder NGT komen niet verder.

2. Toetsing van dove leerlingen

Waarom doen dove leerlingen niet mee aan de CITO-toetsen? Wat is de reden? Zijn de verwachtingen te laag? Of is dovenonderwijs te speciaal? Voor ons blijft het vaag..., en in strijd met gelijkwaardigheid.

3. Verbetering leerstofaanbod

Volgens de inspectie is het leerprogramma op de dovenscholen deels verzorgend en ontspannend van karakter. Mijn vraag is hoe serieus is het dovenonderwijs zelf. We moeten waken dat het dovenonderwijs niet te speciaal wordt/is, met teveel zorg en met heel veel aandacht voor:

- sociaal emotionele ontwikkeling;
- logopedie;
- teveel vanuit de medische/orthopedagogisch invalshoek.

Ik pleit voor een meer normale aanpak met een andere taal (tweetaligheid), te veel zorg werkt verstikkend voor kinderen....

4. Meer transparant

Meer openheid in de onderwijskwaliteit, de dialoog met elkaar en een gezamenlijk inspanning bv via Siméa-verband. Een systematische aanpak, met opbouw van wetenschap en ervaringsdeskundigheid, met meer verantwoording van de onderwijsprestaties. Het zou goed zijn als er kwaliteitsmetingen van de dovenscholen –net als het regulier onderwijs in Trouw- in Woord en Gebaar komen.

Het voorstel “Plan van aanpak verbetering Dovenonderwijs” zoals Alice van der Garde eerder heeft gezegd, juich ik toe. Een tijdje geleden hebben we met een Deense Dovenorganisatie gesproken over hun aanpak ten aanzien van het formele overlegorgaan tussen scholen, overheid, ouders van dove kinderen en volwassen doven. Betrokkenheid van de overheid, met name onderwijsinspectie is noodzakelijk (ik verwijs ook naar het verslag werkbezoek CG-Raad in USA, dat de inspectie aldaar een grote rol heeft gespeeld met betrekking tot kwaliteitsverbeteringen).

Het dovenonderwijs zie ik als een zeilboot die de afgelopen 200 jaar vele stormen heeft meegemaakt en overeind is gebleven. Onze bijdrage is: van speciale doveninstituut op weg naar een gewone school voor dove kinderen. Op de Viataal-dag is door de dagvoorzitter gezegd: “ons leven bestaat 95% uit automatisch gedrag en voor 5% niet, dat is kwestie van durven en een creatieve aanpak”

Bedankt voor uw aandacht.

Toespraak Toine van Bijsterveldt Voorzitter FODOK

Beste mensen, direct betrokkenen bij het dovenonderwijs in Nederland,

Als voorzitter van de Nederlandse Federatie van Ouders van Dove Kinderen vind ik het verheugend dat wij nu in deze samenstelling bijeen zijn: doven, leerkrachten, ouders, schoolbestuurders, wetenschappers. Het is vreemd dat we niet eerder zo'n gelegenheid hebben gehad kennis en inzichten en wensen uit te wisselen. Maar het is goed dat het vandaag gebeurt. In die zin is dit een historische dag.

Anderen hebben vandaag al gesproken over onderzoek naar aspecten van het dovenonderwijs, en over acties om de kwaliteit ervan te verbeteren. Ik wou het nu hebben over twee thema's in de manier waarop wij naar het dovenonderwijs kijken en erover denken: "Paradigma" en "Professionaliteit".

Paradigma: een denkkader waarin we de werkelijkheid waarnemen en analyseren: onze manier van kijken. Professionaliteit: beroepsmatig een ambacht, kunst of sport beoefenen.

Professionaliteit

Ik moet denken aan oud-tennisser Richard Krajicek. Naarmate zijn carrière vorderde en hij ouder werd, vond ik hem steeds professioneler in zijn optreden. Na een tenniswedstrijd – dit keer een die hij verloren had – stond hij een verslaggever te woord op de televisie. Hij sprak over wat er goed ging in de wedstrijd en over wat er fout ging. Heel rustig, heel ter zake. Hij kon afstand nemen van de wedstrijd en zichzelf. Hij kon objectief kijken naar wat hij zelf had gepresteerd. Zonder zich af te vragen of hij wel een goede tennisser was. Hij wist heel goed dat hij een goede tennisser was. Die ook fouten maakt, en ook wel eens een wedstrijd verliest. Hij was rustig, ontspannen, professioneel. Ik zag daar dat als je goed bent, professioneel bent, dat je dan ook goed kunt praten over wat anders en beter kan.

Op de dovenscholen, zo is onze ervaring, houden we elkaar vaak in een relationele houdgreep. We zeggen niet over de kwaliteit wat er eigenlijk gezegd moet worden, maar bevestigen tegen elkaar dat we het beste voorhebben. Maar dat was niet het onderwerp van gesprek. Want we zouden het hebben over wat beter moest.

Paradigma

Stel u voor dat wij hier samen de ouders zijn van recht toe recht aan doorsnee horende Nederlandse kinderen van acht jaar oud in groep drie van een recht toe recht aan doorsnee Nederlandse reguliere basisschool. Het is het eind van het schooljaar. De directeur van de school heeft ons bijeen geroepen voor een belangrijke mededeling. Juf Nel van de groep van onze kinderen gaat de school verlaten. Dat is jammer. Maar de directeur belooft dat hij natuurlijk aan de start van het nieuwe schooljaar een goede nieuwe leerkracht voor onze kinderen gevonden zal hebben. Daar hebben we dan alle vertrouwen in.

Aan de start van het nieuwe schooljaar brengen wij onze kinderen weer naar school. Zij vol spanning, en wij ook, over de nieuwe leerkracht. De directeur van de school vertelt dat het hem gelukt is een topper te vinden. Hij presenteert vol trots een prachtige donkerharige man van tegen de dertig: Pedro, uit Portugal. Wij vragen de directeur of Pedro dan wel Nederlands spreekt. Nou nee, dat nog niet, Pedro is immers pas een week geleden kunnen beginnen Nederlands te leren. Maar hij zal snel vorderen, dus dat zal geen probleem zijn. Wij protesteren: wij vinden dat onze kinderen alleen door een goed Nederlands sprekende leerkracht onderwezen kunnen worden.

Voor dove kinderen vinden we dat in Nederland niet. Als we de term "speciaal onderwijs voor doven" horen, denken we dat we dus volledig geëquipeerde leerkrachten voor onze kinderen zullen aantreffen. En dat is niet zo. De dovenscholen in Nederland doen hun best zo goed mogelijk onderwijs aan onze dove kinderen te geven. Daaraan meten zij zichzelf: "Wij doen toch ons best?"

Natuurlijk weten wij dat zij hun best doen. Wij hebben heel veel waardering voor de inzet van leerkrachten en schoolleiding. Maar met het antwoord "Wij doen ons best" wordt elke discussie gesloten. In plaats van dat de discussie wordt geopend met de vraag "Wat heeft dit kind nodig?"

Een goed initiatief, deze expertisedag. En nu terzake!

Samenvatting discussies

Tijdens de expertisedag zijn de deelnemers verdeeld over vier groepen. In elke groep is gesproken over stellingen die onderverdeeld zijn in vier thema's *Context, School, Personeel en Leerlingen*. Een samenvatting van de plenaire presentatie vanuit de vier groepen en de discussie over de stellingen volgt hieronder.

Stellingen voor de discussie groepen

Inleiding

Het is de bedoeling dat elke discussiegroep alle (of in iedere geval zo veel mogelijk) stellingen bespreekt. Om er voor te zorgen dat alle stellingen behandeld worden begint groep 1 met *Context*, groep 2 met *School*, enz.

Elke discussiegroep geeft aan het wel of niet eens te zijn met een stelling. Het is niet de bedoeling om tijd te verdoen met letterknechtheid (voortdurend herformuleren van stellingen).

Indien men het wel eens is met een stelling:

- Concrete suggesties doen hoe een probleem is op te lossen, of hoe een ambitie kan worden gerealiseerd.

Indien men het niet eens is met een stelling:

- Wat is er dan aan de hand?
- En wat moet er gebeuren?

Het is natuurlijk niet verkeerd om richtinggevende conclusies voor de langere termijn te trekken. Maar daarbij mag het vandaag niet blijven. De belangrijkste vraag aan de discussiegroepen is om acties te formuleren die realiteitsgehalte hebben en niet een grote mate van afhankelijkheid van derden hebben.

Dus werken vanuit de vraag: "Waarmee kunnen **wij** a.s. maandag beginnen"? En: "Wat zijn thema's voor een volgende expertisedag"?

Plenaire groepspresentaties over de stellingen

Hierna zijn de stellingen *schuin* weergegeven met de uitkomsten van de discussiegroepen eronder.

Context

DE CONTEXT WAARIN LEERLINGEN LES KRIJGEN IS ONVOLDOENDE.

- *Er gaat regelmatig lestijd verloren, omdat leerlingen te laat komen.*
- *Ook door zorgzaken (bijvoorbeeld bezoek aan audiologisch centrum) gaat te veel lestijd verloren. Dit gaat ten koste van de kwaliteit van het onderwijs.*

Groep 1:

Praktijk: leerlingen met de taxi komen niet veel te laat. Door langere reistijden komen er wellicht taken bij school (die anders bij de ouders zouden liggen). Zorgzaken dienen wel een doel, anders dan in het regulier onderwijs.

Oplossing:

- Bekijken of het nodig is en in de huidige mate.
- Bekijken of roostering efficiënter kan.
- Lestijd uitbreiden?

Groep 4:

- "Lestijdverlies" door logopedie e.d. *is geen verlies* maar juist speciaal aanbod voor de speciale behoefte van dat kind. Oplossen door goed klasse-management b.v. door GIP-model (van groeps-

naar individueel planmatig werken) te introduceren. Oplossen: kind zo snel mogelijk zelfstandig /zelfredzaam maken. Dat begint met concrete vaardigheden!

- Meer lesuren op een dag organiseren, bijvoorbeeld van 09.00 tot 17.00 uur.
- Extra activiteiten en therapieën buiten schooltijd.
- Roosters zijn samengesteld volgens *landelijke* normen.
- Landelijke uitwisseling van de opbrengsten van de verschillende aanpakken. Niet alle hypes volgen, in ieder geval onderbouwen.
- Voorwaardenpakket met duidelijk meetbare resultaten. Landelijk uitwisselen.
- Platform voor uitwisseling.
- Verschillen/specialisaties van de verschillende scholen laten bestaan? Keuzemogelijkheid bieden.
- Verschillende vormen op een rij zetten. De goede kan iedereen overnemen.
- Siméa gaat 't samen formuleren. Ook doven hierbij aanwezig? Ook ouders?

Wat gaat de school maandag doen?

Signis:

Informereren van de rest van de school wat hier besproken is.

Viataal:

Wat hebben leerlingen nodig/hebben ze?

Welke vormen passen daarbij?

Welke kwaliteit hebben die vormen?

Hoe samen dragen?

School

DOVENSCHOLEN MOETEN MEER NADRUK LEGGEN OP VISIE, MISSIE EN IDENTITEIT.

- *Daarmee kunnen ze duidelijk maken waarin ze ten opzichte van elkaar verschillen en wat de overeenkomsten zijn.*
- *Dat geeft ouders de mogelijkheid om een echte keuze voor hun kinderen te maken.*
- *Bovendien kunnen scholen daarmee duidelijk maken dat ze er niet alleen voor de doven zijn, maar ook van de doven zijn.*

Groep 1:

- Dovenscholen moeten wel helder zijn in wat ze bieden, maar niet in de concurrentie schieten, maar kennis bundelen
- Er moet een flexibel aanbod zijn, zodanig dat er aan de mogelijkheden van dove kinderen tegemoet kan worden gekomen, ongeacht waar ze onderwijs ontvangen.
- Dovenonderwijs moet zich profileren als het beste onderwijs voor doven (dove leerlingen).

Groep 2:

- Visie, Missie is belangrijk voor ouders, medewerkers en leerlingen.
- Visie, Missie moeten bekend zijn, onder meer via de website
- Visie, Missie moeten met hulp van ouders en (dove!) medewerkers opstellen, ze daarvoor uitnodigen.

DOVENSCHOLEN MOETEN/KUNNEN MEER INVESTEREN IN DE KWALITEIT VAN HUN ONDERWIJS.

- *De kwaliteitsnorm moet op het niveau van "gewoon" onderwijs liggen.*
- *Toetsen moeten daarop zijn afgestemd.*
- *Meer aandacht voor cognitieve zaken.*

Groep 1:

Eens met deze stelling.

Lastig; voortdurend spanningsveld vanwege veranderende populatie.

Bieden wij dove kinderen datgene waardoor zij hun potentieel maximaal kunnen ontwikkelen.

Vergelijk niet op onderwijsresultaten (als kerndoelen), maar op potentie van de individuele leerling.

Groep 2:

Kwaliteit: GHP, leerlingvolgsysteem en toetsen "lenen" bij een buurschool.

DOVENSCHOLEN MOETEN HUN LEERLINGEN OPLEIDEN VOOR EEN PLAATS IN EEN HORENDE WERELD.

- *Lees- en schrijfvaardigheid zijn hoofdvakken.*
- *Een achterstand in taal is een achterstand in leren, werken, begrip en begrepen worden.*
- *Aandacht voor empowerment.*
- *Aandacht voor Dovencultuur.*

Groep 2:

- Onderzoek de effecten die het opgroeien van een doof kind in een horende samenleving heeft op de onderwijsresultaten.

INSCHAKELING VAN VOLWASSEN DOVEN (ERVARINGDESKUNDIGEN) KOMT DE KWALITEIT VAN HET ONDERWIJS TEN GOEDE.

Groep 2:

Geen tijd meer voor.

Personeel

HET ONDERWIJZEND PERSONEEL MOET DE NGT BEHEERSEN.

- *Als dat (nog) niet het geval is, dan mag men niet zelfstandig een klas leiden.*
- *Als een jaar na indiensttreding een medewerker niet voldoende gebarendaarig is, dan is er voor hem/haar geen toekomst op de school.*
- *Scholen starten direct met scholing NGT.*

Groep 3:

- Onderwijzend personeel moet NGT beheersen.
- Wat is genoeg, wat is voldoende?
- NGT -> blijvende scholing
- NmG optie? Nee, niet op langere termijn.
- NGT moet voldoende, dit is afhankelijk van de context.
- Meetpunten, ook voor ouders.
- Aandacht voor gebarenvriendelijke omgeving.

Actie:

Oude afspraken over aandacht enz. regelmatig herhalen.

Duidelijk maken van criteria (meetpunten)

Visie school moet duidelijk zijn / gemaakt worden (C.I.)

IN ALLE PERSONEELSGELEEDINGEN MOET DE DOVENSCHOOL (DIRECTIE, MANAGEMENT, ONDERWIJZEND PERSONEEL) DOVE MEDEWERKERS (ERVARINGSDESKUNDIGEN) IN DIENST HEBBEN.

- *Dat moet binnen enkele jaren zichtbaar zijn op de scholen.*

Groep 3:

- Ja, op alle niveaus. Streefgetal 40 % binnen 5 jaar.
- Vanaf nu: stimuleren bij Pabo, zo mogelijk op één Pabo; in schooljaar 2007-2008.
- Management: doorstroming dove medewerkers bevorderen. Positieve discriminatie
- Beeld: -> Toekomst onderwijs aan dove kinderen.

ER KAN MEER GEDAAN WORDEN OM DE MEDEWERKERS VAN DE DOVENSCHOLEN TE BINDEN EN TE BOEIEN.

- *Daarmee blijven ze gemotiveerd en betrokken.*

HET IS GOED VOOR DE KWALITEIT VAN HET DOVENONDERWIJS ALS DE LEERKRACHTEN EEN BAND HEBBEN MET HET REGULIERE ONDERWIJS.

- *Daarmee houden zij beter zicht op wat zij van hun leerlingen mogen verwachten en kunnen eisen.*

- *Daarom moeten leerkrachten uit het dovenonderwijs om de .. jaar gedurende .. maanden stage lopen in het regulier onderwijs. Of wellicht eenvoudiger alternatief: Leerkrachten om de .. jaren gedurende een nader te bepalen periode als ambulant begeleider inzetten in het reguliere onderwijs.*

Leerlingen

DE LEERLINGENPOPULATIE VAN EEN DOVENSCHOOL KENT EEN TE GROTE VERScheidenHEID.

- *Dat maakt het moeilijk de lat op het goede niveau te leggen.*
- *Daardoor worden veel leerlingen onvoldoende uitgedaagd het beste uit zich zelf te halen.*
- *Groepen moeten een meer homogene samenstelling krijgen.*
- *Dat is gemakkelijker als er minder dovenscholen (lesplaatsen) zijn.*

OP DE SCHOOL MOET DE LEERLING CENTRAAL STAAN.

- *Er moet gewerkt en gedacht worden vanuit de leef- en denkwereld van het dove kind.*
- *Het onderwijs moet rekening houden met de visuele instelling van het dove kind.*

Groep 4:

Werken vanuit Dovenperspectief. Hoe ontwikkelt een doof kind zich visueel? (nog te weinig onderzocht!). De kleine "succes" populatie onderzoeken: hoe is het bij hen wèl gelukt? Niet steeds doof met horend vergelijken.

Hoe realiseren?

- Ouders begeleiden vanuit dit perspectief: uw kind is DOOF, ook met C.I.
- Medische wereld goed informeren, goede info laten geven aan ouders.

Plenaire discussie over de stellingen

De dagvoorzitter, **Leo Markensteyn**, vraagt of er vragen zijn n.a.v. de presentaties vanuit de groepen?

Context

Johan Wesemann ziet wel overeenkomsten tussen de groepen.

Hij vraagt zich af hoe we dove kinderen kunnen helpen zo zelfstandig mogelijk in de horende wereld te functioneren. Veel doven zijn daarbij afhankelijk van horenden. Je zou doven minder in een "behandelprogramma" moeten laten komen. Ook stimuleren dat een kind meer autonoom kan leven. Johan ziet een snelle ontwikkeling in de maatschappij, er verandert veel. Hoe kunnen we kinderen daarbij helpen?

Leo Markensteyn: Heb je concrete suggesties wat we kunnen doen?

Johan: "Inclusief beleid", wat is dat? Zeg liever: doven zijn anders dan horenden. Durf dat te zeggen en vraag dan: wat moeten wij (horenden) doen om jullie te helpen? Meer communicatie, overleg en discussie. Durf te experimenteren. Maak meer ruzie met elkaar, daar wordt het duidelijker van.

Benny Elferink: Het dove kind op school krijgt erg veel zorg: logopedie, schoolarts, KNO, sexuele voorlichting enz. Kan dat niet buiten school, zodat er meer tijd voor onderwijs overblijft? We moeten zorgen dat de dovenschool niet een half ziekenhuis wordt.

Stijn Tilanus: Als je kijkt naar een dovenschool is het net een snoepwinkel. Er zijn heel veel verschillende smaken. Er zijn dropsleutels en zuurstokken om maar iets te noemen. Er zijn dan ook veel kinderen die wèl zorg nodig hebben. Dat aantal neemt zelfs toe. Dus ik wil zeggen tegen de scholen:

beperk je niet alleen tot het onderwijs, het kind heeft veel behoeften. Het moet leren en er moet van gehouden worden. School en ondersteuners samen.

Kirsten de Ven: Blijf het kind zien als kind. Niet alsmaar praten over *dove* kinderen. Zie het vooral als een kind, een kind dat doof is.

Alice van der Garde: Er is te veel zorg. Als er bij een doof kind maar iets afwijkt, volgt er meteen een onderzoek. Mijn horende kinderen worden ook niet meteen onderzocht als er iets afwijkt! Ik sluit me bij de vorige spreekster aan: kijk vooral naar het kind als *kind*.

Erika Bloemkolk: Volgens mij is het niet zinvol de lestijd uit te breiden. Wel kun je kijken naar een efficiënter rooster. Is dat mogelijk?

Connie Fortgens: Ja, dat kan. Je kunt een overzicht maken van de momenten dat een kind uit de klas is. Dan kijken of dat verantwoord is. Je moet monitoren op individueel niveau.

Willy Bosch: Kan er door de instituten onderzoek worden gestart om te bekijken of de zorg op scholen aan *dove* kinderen tijdens schooltijd zodanig kan worden ingericht, dat de daaraan bestede tijd minder of niet meer ten koste gaat van de tijd voor onderwijs?

Harry Knoors: Ja, dat kun je onderzoeken. Maar degenen die het beslissen zijn de ouders.

Aleida van Unen: Je moet zo veel mogelijk gebarentaal aanbieden, het is immers dovenonderwijs. Mijn *dove* zoon moet nu meer naar school, dus uit huis omdat hij op een dovenschool zit. Dat wil ik eigenlijk niet. De keus wordt dan: meer naar de dovenschool of helemaal niet naar school, hij hoeft niet, hij is pas 3 jaar.

Directeur S.O. school: Je hebt te maken met regels. Eén dag in de week naar school kan niet. Die ontheffing is er niet. Het is wel mogelijk te werken met een ingroeiprogramma over een periode van een half tot één jaar. Het formele kader levert dus beperkingen op.

Benny Elferink: Harry Knoors zegt dat de ouders zelf de hoeveelheid zorg bepalen.

Marjan Quaak: Laat de scholen meer gevonden oplossingen uitwisselen, wissel de uitgevonden wielen uit.

Harry Knoors: Even reageren op een eerdere opmerking: Vinden FODOK en Dovenschap werkelijk dat alleen ouders zelf seksuele voorlichting moeten geven?

Benny Elferink: Nee, wel in overleg.

Erika Bloemkolk: Volgens mij is een kind van vier of vijf al voorlichting geven te vroeg. Ik wil als ouder daarbij betrokken worden, weten wanneer dat gebeurt.

Connie Fortgens: Kijk in het schoolhandelingsplan.

Scholen, visie en missie

Toine van Bijsterveldt: De scholen zijn in concurrentie met elkaar, het is ieder voor zich. Dat is niet goed, maar hoe veranderen? Maak een nationaal doordacht beleidsplan. Het individueel handelingsplan is er soms wel, maar wordt niet uitgevoerd. Er komen minder *dove* kinderen. Wat zijn de gevolgen? Praat daar eens met elkaar over.

Rob Boerman: De cliëntenorganisaties kunnen ook invloed uitoefenen.

Leo Markensteyn: Wie neemt dan het voortouw?

Rob Boerman: De schoolbesturen moeten het initiatief nemen en de regie moet ergens neergelegd worden.

Over de handelingsplannen: ik begrijp de onmacht bij de ouders als het plan niet wordt uitgevoerd. Ouders kunnen tegenwoordig een klacht indienen.

Harry Knoors: Wat Toine zei in zijn inleiding over eerlijk zijn sprak me wel aan, maar: er wordt al veel samengewerkt door scholen en ouders. En: ouders hebben soms voor problemen gezorgd, door vooral te denken aan hun eigen situatie, denk aan de regiovorming, dus, FODOK, heb goed overleg met je achterban.

Johan Wesemann: De politiek heeft ook een rol gespeeld in de regiovorming.

Toine van Bijsterveldt: De FODOK is al sinds 1994 voorstander van één centraal onderwijsinstituut in Nederland. En: de FODOK heeft haar achterban niet in de hand.

Door de versnippering komt het niet tot een gebarentaalomgeving. Dat is de verantwoordelijkheid van de instituten.

Leo Markensteyn: Er werd gezegd: als er dingen op een andere school goed gaan, dan kun je dat toch "delen". Is dat mogelijk?

Marja Trappenburg, directeur SO school: We werken ergens hard aan, maar vertellen het dan niet door. Daarom: een platform waarop uitwisseling van ideeën mogelijk is zou goed zijn.

Benny Elferink: Het moet wel een platform worden dat status krijgt. Siméa wil dat wel uitwerken hebben ze gezegd. Het doel moet zijn: de kwaliteit van het dovenonderwijs verbeteren.

Leo Markensteyn: Nu de stellingen over personeel. Iemand nog vragen/opmerkingen?

Connie Fortgens: Er is een werkgroep scholing NGT op KEGG bezig met een profiel kwaliteitsbeheersing NGT.

Leo Markensteyn: Dove medewerkers op alle niveau. Nu 4% werd er gezegd. Dan is 40% wel heel veel. Is dat haalbaar?

Connie Fortgens: Dat is niet realistisch, vooral niet omdat er steeds meer kinderen met een CI komen.

Albert Wijbenga: 40% dove medewerkers is misschien niet haalbaar, maar wel dat 40% van de medewerkers op kwalitatief hoog niveau NGT beheerst.

Aleida van Unen: Waarom worden er op scholen geen (dove) hulpmoeders of vaders ingezet? Of andere volwassen doven?

Freke Bonder: Je zou ook meer dove medewerkers in de ambulante begeleiding kunnen inzetten.

Albert Wijbenga: Doven inzetten kan wel, graag zelfs, maar niet op vrijwillige basis: ze moeten daarvoor betaald worden.

Corrie Tijsseling: Je kunt ook tijdens een geschiedenisles iemand laten vertellen hoe het tijdens WOII was (voor een doof persoon).

Marjan Quaak: we moeten ook de medische wereld "omturnen": Vanuit FODOK en Dovenschap ook daarop aandringen. Folders in de wachtkamer leggen enz. We moeten overbrengen dat een doof kind veel meer visueel is ingesteld.

Leo Markensteyn: We moeten afronden. Het lijkt erop dat deze dag niet één oplossing geeft. Er zijn wel veel concrete punten genoemd die aangepakt kunnen worden. Er zit voldoende in om een vervolgslag te kunnen maken.

Het lijkt me dat de instituten aan zet zijn, bijvoorbeeld met het opzetten van een platform.

De werkgroep komt weer bijeen en gaat reageren richting de instituten.

Follow-up expertisedag door de dagvoorzitter Leo Markensteyn

Follow-up van de expertisedag door de dagvoorzitter Leo Markensteyn. Leo Markensteyn werkt als zelfstandig adviseur. Daarvoor was hij Senior Consultant en directievoorzitter bij Berenschot. Daarnaast was hij bestuurslid van de Amman Stichting (nu Koninklijke Auris Groep).

1. Inleiding

Als ik terugkijk op de expertisedag van 17 mei 2006 dan constateer ik dat heel veel problemen in het dovenonderwijs op een goed onderbouwde manier zijn benoemd. En er zijn ook richtinggevend opmerkingen over mogelijke oplossingen geplaatst.

Maar er is meer dat is bijgebleven. Bijvoorbeeld het klimaat. Iedereen deed zijn/haar uiterste best om positief te zijn (misschien is dat als winst te duiden). Daaronder lag echter een gebrek aan respect en vertrouwen. Het was luisteren met een vooroordeel. De waardering voor wat mensen inbrachten, was niet louter gebaseerd op inhoud, maar ook op hun herkomst.

Een dergelijk klimaat biedt niet onmiddellijk de goede basis om op korte termijn de gesignaleerde inhoudelijke problemen in het dovenonderwijs op te lossen.

Het eerste op te lossen probleem is daarom dat van het niet adequaat functionerende krachtenveld.

Als dat niet wordt opgelost, dan maak je de oplossing van de inhoudelijke problemen zeker niet gemakkelijker. Je loopt het risico weinig verder te komen dan schijnoplossingen.

2. Het krachtenveld

Ouders

De ouders lijken nogal vast te zitten in vooroordelen. Wellicht omdat ze in het verleden (te) weinig gehoor hebben gekregen voor hun opvattingen en ideeën, (te) vaak tegen een muur zijn opgelopen. Ze geven nu de indruk zich te hebben ingegraven achter hun stellingen en maken van hun mening te veel de norm. Daarmee lever je, ondanks alle goede bedoelingen, geen vanzelfsprekende bijdrage aan de oplossing van problemen.

Doven

De doven geven de indruk probleemgericht te denken en met veel pragmatiek naar oplossingen te zoeken. Ze hebben daarbij anderen nodig, maar lijken zich af te vragen of ze wel voldoende gehoor vinden. Of hun belangen niet te veel over hun hoofden worden gediend.

Scholen

De scholen zijn defensief en verschuilen zich achter regelgeving en bureaucratie. "Wij willen wel, maar ja de regels geven ons te weinig mogelijkheden om de goede dingen te doen". Die regels zouden wel eens minder knellend kunnen zijn dan de scholen doen voorkomen. Gebrek aan creativiteit of het gevolg van een comfortabele monopoliepositie?

Deskundigen

En ten slotte de deskundigen en de wetenschappers. Die zeggen veel zinnige dingen en tonen zich betrokken. Maar ze realiseren zich waarschijnlijk onvoldoende dat er gefilterd en met argwaan wordt geluisterd.

Dit alles bij elkaar is geen uitgangssituatie om in hoog tempo de problemen van het dovenonderwijs op te lossen.

3. De vraagstukken

Het eerst op te lossen vraagstuk is dat van het niet goed functionerende krachtenveld. Zo lang er onvoldoende respect en vertrouwen zijn, los je de inhoudelijke problemen niet gemakkelijk op.

De inhoudelijke vraagstukken zijn op 17 mei voor het merendeel wel benoemd. Het is niet vreselijk ingewikkeld om daar per vraagstuk mogelijke oplossingen aan te hangen. Maar voor je het weet mondt dat uit in een lappendeken van niet met elkaar samenhangende zaken. Het is daarom beter om te trachten de gesignaleerde problemen in een totaalaanpak op te lossen.

Het begin van die aanpak zou moeten zijn het formuleren van een programma van eisen voor het dovenonderwijs. Dat programma moet gelden voor alle plaatsen waar onderwijs aan doven wordt gegeven. Daarmee worden niet de plaats waar en de structuur waarin dove leerlingen les krijgen maatgevend, maar kwaliteit en inhoud. Het programma van eisen stelt in ieder geval eisen aan de school en aan de leerkrachten. Daarnaast zou er ook in moeten staan wat je van leerlingen en ouders mag verwachten.

4. De aanpak

Het eerste probleem, dat van het vertrouwen en het respect, moet worden aangepakt door een klein gezelschap, samengesteld uit vertegenwoordigers van de verschillende 'bloedgroepen' (doven, ouders, scholen en wetenschap). Dit moeten mensen met gezag zijn. Zij brengen in kaart waarop het gebrek aan vertrouwen is gebaseerd en doen aanbevelingen hoe dat valt te veranderen.

Als de verschillende 'bloedgroepen' de aanbevelingen overnemen, dan is er een goede basis om de inhoudelijke problemen met succes aan te pakken. Daarvoor zou het op 17 mei voorgestelde platform het geschikte instrument kunnen zijn.

Vanuit een resultaatgerichte benadering dient dan in eerste instantie een programma van eisen te worden opgesteld. Dat programma van eisen moet, simpel geformuleerd, antwoord geven op de vraag: "Wat moet het dovenonderwijs opleveren"?

Een goed antwoord op deze vraag maakt helder met welke kwalificaties leerlingen (zouden) moeten uitstromen.

Vervolgens komt dan aan de orde wat er allemaal nodig is om het zo ver te brengen.

Daarbij gaat het om:

- Scholen en hun organisatie.
- Personeel en hun competenties.
- Leerlingen en hun ambities.
- Ouders en hun gevoel voor realiteit.
- Wetenschappers en deskundigen en hun vermogen om lastige kwesties op een aansprekende manier te behandelen.

Het is niet nodig om bij alle aan de orde zijnde onderwerpen het wiel opnieuw uit te vinden. Het is wel nodig dat kennis wordt uitgewisseld en gebruik wordt gemaakt van de goede ervaringen die er her en der lokaal zijn. En er zijn uiteraard ook onderwerpen, bijvoorbeeld c.i., waarvan nog relatief weinig bekend is. Misschien moet daar het wiel nog wel worden uitgevonden.

Nawoord

De expertisedag van 17 mei 2006 kan een succes genoemd worden. Allereerst omdat vertegenwoordigers vanuit alle belangengroepen die dag aanwezig waren. Dat is niet eerder gebeurd waar het ging om een bespreking van de kwaliteit van het dovenonderwijs. Maar ook omdat er in een open sfeer gesproken en gediscussieerd is over de situatie nu en een meer wenselijke situatie.

Hierna volgen de belangrijkste conclusies en aanbevelingen van de dag:

- Samenwerking tussen scholen en wetenschap is noodzakelijk. Een onderzoek naar succesvolle (instructie) factoren moet zo snel mogelijk van de grond komen. Ook het onderzoek naar de wijze waarop dove kinderen leren, moet verder worden uitgediept.
- Verbetering van het onderwijs moet tot stand komen door samenwerking van scholen. Er worden afspraken gemaakt over het gebruik van toetsen, bij voorkeur in samenwerking met het Cito.
Voor verbetering van het leerstofaanbod zal samenwerking met goede basisscholen en begeleiding van deskundigen (hogeschool of universiteit) moeten worden gezocht.
Landelijk worden daarover afspraken gemaakt, op schoolniveau worden deze verder uitgewerkt. Openheid t.o.v. elkaar en willen leren van elkaar zijn hierbij noodzakelijke voorwaarden. Uit inspectie-rapporten is op te maken op welke scholen een bepaalde aanpak goed werkt.
Bijvoorbeeld op welke wijze er systematische en planmatig aan kwaliteitsverbetering kan worden gewerkt. Bij 34% van de leerlingen lukt het namelijk wel. En hoe de Zorg en Begeleiding, die op de meeste scholen onvoldoende is, verbeterd kan worden. Ouders gaan er van uit dat op een speciale school, met specifieke kennis over de handicap van hun kind, het onderwijs aan en de begeleiding van hun kind bijzonder goed zal zijn. Er zal dus op alle scholen, door gezamenlijke inspanning en samenwerking, hard gewerkt moeten worden om juist dit kwaliteitskenmerk op een zo hoog mogelijk niveau te brengen. Bedoeld worden hier de onderwijszorg en onderwijsbegeleiding. Niet de zorg die met de handicap zelf te maken heeft.
- Het platform (overleg tussen betrokkenen met als doel kwaliteitsverbetering) initieert de samenwerking tussen scholen om te komen tot de uitwerking van een goed taalbeleid. Het toenemend aantal CI kinderen noodzaakt scholen tot een duidelijke visie op dit gebied. Belangrijk aandachtspunt hierbij is: hoe komt volwaardig tweetalig onderwijs tot stand. (Volwaardig tweetalig onderwijs is meer dan twee lessen Nederlandse Gebarentaal per week).
- Leraren moeten geschoold worden in de Nederlandse Gebarentaal en regelmatig op herhaling worden gestuurd. Aan de Gebarentaalvaardigheid moeten hoge eisen worden gesteld. Binnen het platform worden daarover afspraken gemaakt, zodat binnen alle scholen op gelijke wijze de scholing ter hand wordt genomen.
- Doordat het onderwijs aan dove kinderen nogal complex is, is het moeilijk om tot goed tweetalig onderwijs te komen voor alle dove kinderen. Ouders kunnen dankzij de LGF kiezen voor een dovenschool, een slechthorendenschool en een school voor regulier basisonderwijs. Op al die verschillende vormen van onderwijs dient het onderwijs van goede kwaliteit te zijn. De keuzevrijheid van ouders is een groot goed, toch brengt deze versnippering de kwaliteit van het tweetalig onderwijs in gevaar. Ook de kwaliteit op andere onderwijsgebieden kan gevaar lopen.
- Een belangrijke conclusie van de expertisedag was, dat er meer dove personeelsleden op alle niveaus van een doveninstituut moeten werken. Er wordt voorgesteld 40% binnen 5 jaar. Daarnaast zouden personeelsleden de Nederlandse Gebarentaal op een goed niveau moeten beheersen.
Doorstroming van dove medewerkers binnen de school moet bevorderd worden.
- Verlies aan onderwijstijd i.v.m. therapie kan worden verholpen door een efficiënt rooster (voor de leerlingen, niet voor de leraren en therapeuten). De therapie moet afgestemd zijn op de individuele behoeften van de leerlingen.
Op oudere leeftijd (vanaf ongeveer tien jaar) kan ook het verlengen van de lestijd een optie zijn. Scholen kunnen daar nu mee beginnen.

Tijdens de dag is gebleken dat alle betrokkenen de wens hebben om de kwaliteit van het dovenonderwijs te verbeteren. Het zal duidelijk zijn dat dat alleen kan slagen in goed overleg, in een sfeer van onderling vertrouwen en het respect. Dat het daar volgens een redelijk objectieve buitenstaander, de dagvoorzitter Leo Markensteyn, nog wel eens aan ontbreekt, kunnen alle partijen zich ter harte nemen.

Het is de bedoeling om in juni 2007 een tweede expertisedag te organiseren als vervolg op deze eerste dag. Daar kan bezien worden wat er het afgelopen jaar aan bovenstaande conclusies is gedaan en wat verder ondernomen kan worden om te komen tot een verbetering van de kwaliteit van het dovenonderwijs in Nederland.

De besturen van Dovenschap en FODOK danken alle betrokkenen die bijgedragen hebben aan het welslagen van deze eerste expertisedag. Ook gaat onze dank uit naar het NRF en de NSDSK, want zonder de bijdragen van deze fondsen was het organiseren van deze en de volgende expertisedag niet mogelijk geweest.

Verklaring van afkortingen

ASS	Autistisch Spectrum Stoornis
CG-Raad	Chronisch zieken en Gehandicapten Raad
CI	Cochleair implantaat
DO	Dovenonderwijs
EC	Expertise centrum/centra
ESM	Ernstige Spraak- en taal Moeilijkheden
FENAC	Federatie van Nederlandse Audiologische Centra.
FODOK	Nederlandse Federatie van Ouders van Dove Kinderen
JO	Jaarlijks Onderzoek
LCTI	Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling
MG	Meervoudig gehandicapt
NO	Nader onderzoek
OKV	Onderzoek naar de kwaliteitsverbetering.
PKO	Periodiek Kwaliteit Onderzoek
SH	Slechthorend
SIAC	Samenwerkende Instellingen Auditief en/of Communicatief beperkten
VeBOSS	Nederlandse Vereniging tot Bevordering van het Onderwijs aan Slechthorende kinderen en kinderen met Spraak - en/of taalmoeilijkheden
Vedon	Vereniging ter bevordering van onderwijs aan en opvoeding en begeleiding van doven in Nederland
(V)SO	(Voortgezet) Speciaal Onderwijs
ZML	Zeer Moeilijk Lerend

Deze expertisedag is mogelijk gemaakt dankzij financiële bijdragen van:

en

